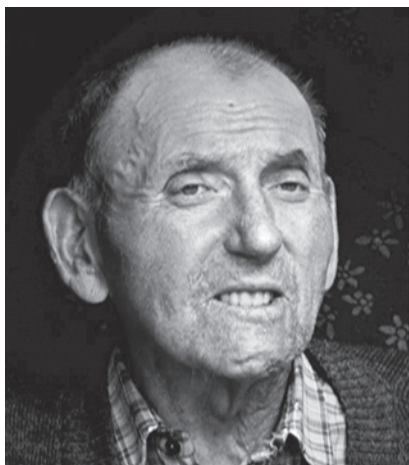

ELBESZÉLT TÖRTÉNELEM

Papp József¹

Emlékszik arra, hogyan jöttek be a magyarok 1938-ban?

A magyarok 1938. november 10-én vonultak be, egy szakasz. De a csehszlovák és a magyar hadsereg, az ég és a föld volt, hát szegény állam volt a Magyarország. Nagy csinnadratta volt, díszkapu mindenhol, kivétel nélkül, még a péróban a cigányoknál is, minden házon valami kis zászló lobogott, piros-fehér-zöld, virágok, szép lányok felléptek. A pap meg sírt – úgy emlékszek, mint ha most volna –, sírt, hogy milyen rossz volt a Csehszlovákiában. Az nem igaz, jobb volt a sor-sunk még akkor is, hogyha munkanélküliség volt a masaryki demokráciában, sokkal fejlettebbek voltak, főleg a csehek, az domináns

nemzet volt. Másik nap a nagy örömmámor, nagy örömujjongás, összeszedődtek az öreg front, az első világháború frontharcosai, voltak valami negyvenen – mundérokot vettek fel, meg a sapkát –, és mi, gyerekek meg kísértük őket. Voltak azért még, aki hozzácsapódtak – mások, akik nem voltak katonák –, volt az a Sánta Jozskó, az nem volt a fronton, se az elsőben, se a második háborúban: sántított, de a hangja jó volt neki. Mentek nagy dallal, fent a kitüntetések, valamit ihatott is némelyik. Énekelték, hogy *„Ezer esztendeje a magyarok itten laknak, most akarják, most akarják kiirtani, de az Isten a Jóisten nem engedi. Ne félj, pajtás, a haláltól, az ellenség golyójától, háborúzni vagy meghalni, dicső halál, gyáva ember kit a golyó szíven talál.”* Akkor a Benešnek a busztaját² felöltöztették, és kutyamedáliákkal telerakták. Valaki felbízattá a Kabit – Kabinak hívták, jó magos öreglegény volt, felbízatták – hogy a Zlatoš úr előtt vágja oda a küszöbhez a busztát, a kocsmá küszöbihez, meg is csinálta. A Zlatoš úr, akinek üzletje és kocsmája volt, szlovák volt, de szerették őt. Hibásan beszélt magyarul,

1 Papp József 1927. december 12-én született Vágkirályfán, s 2013. március 19-én hunyt el ugyanott. Az itt olvasható interjú részlet a *Nyugati fogságban. Felvidékiek amerikai, brit és francia hadifogságban c.*, hamarosan megjelenő könyvemből. Papp Józseffel összesen 14 alkalommal készítettem interjút, 2010 júniusa és 2012 májusa között – KZ megjegyzése.

2 mellszobor

de azért megtanult. Elvesztettük a másik világháborút is, és aztán a Zlatoš úr kérdezte a Kabitól: „Gyerek, hát hogyan volt az 1938-ban? Hogyan? Hát én mit csináltam? Én elvettem egy magyar nőt, én ártottam valamit?” Be volt tojva ám a Kabi is, meg többen is. Aztán az lett a vége, hogy a Janics kanonok úr, elintézte a dolgot: a Zlatošnak a testvére római katolikus pap volt, és ugye azok a kanonok úrral egymást ismerték, mint a rossz pénz. A kanonok úr bírta őt, mert nagyon, de nagyon vallásos volt. Összetalálkoztak itt Királyfán, és szépen elsimították az ügyet.

Mondjon valamit a leventékről.

Mikor visszacsatoltak minket, Felvidéket Magyarországhoz, 1938. november tizedikén, valami egy hónappal azután megszerveződtek a leventék – Magyarországon már akkor léteztek –, ez olyan félkatonai szervezet volt, katonaság irányítása alatt. És itten nálunk is megszerveződött, már 1939-től volt rendszeren, akkor hatodikba jártam. Királyfán három szakasz volt: voltak a leventeapródok, a legkisebbek, 12–15 évesek. Akkor 15-től 18-ig a leventeifjúk, és 18 éven felül, amíg be nem vonultak katonának, voltak a leventelegények. Saját ruhában, cipőben mentünk. Leventesapkát azt adtak, de azt meg kellett fizetni: magyar korona volt rajta nekünk, olyan háromszögletes. Akik gazdagabbak voltak, saját maguk varattak leventeruhát. Azoknak volt még Bocskai-kendő is, az olyan szalag volt megkötve, arany sűjtással, és a vége ki volt színezve, körülbelül öt-hat centis szalag.

És magának volt egyenruhája?

Hát hol, nekünk arra nem volt pénzünk. És az állam nem adott pénzt, nem úgy volt, mint a katonaságnál.

Maga 1939 decemberében töltötte be azt a tizenkét évet. Azután lépett be a leventékhez?

Nem hogy „belépett”, hát az kötelező volt. Ahogyan az iskolaév kezdődött, szeptember elsején, akkor kezdődött a leventezés, a gyakorlatok. A tanítók voltak a leventeparancsnokok. Voltak kisebb vezetők, rajparancsnokok, de a főparancsnok mind tanító volt.

Akkor maga mikor lett levente?

1939. szeptember elsején. A többiek is, akkor a 1927-sek mind. Mert voltak, akik még októberben születtek, volt aki januárban.

És a lányok hova léptek be, azoknak is volt ilyesmi?

Volt egy kultúrszervezet, a Szívőárda: katolikus szervezet gyerekeknek, de a fiúk is benne voltak. Katolikus szellemben való nevelés volt, és büszkének kellett arra lenni. De azt már a pap intézte mindig, a kanonok úr. Ő lángelme volt ám, a Janics kanonok. 52 évet itt volt lelkipásztor, 1899-ben jött Királyfára. Tudott sokat, de konzervatív volt, nagyon konzervatív. De Szívőárda minden római katolikus faluban volt, és a római katolikusok mind a Szívőárdában voltak. Volt jelvényünk is, rá volt írva, hogy „Szívőárda”, és a bal felére kellett tűzni. Főleg egyházi ünnepek voltak szervezve, imádságok voltak, és a körmenetek, vagy ha volt valami ünnepély, valami évforduló tanítónak vagy valaki másnak, akkor azt is megtartottuk, de általában vallásos tárgyú program volt. Mondjuk, a leventéknek jobban katonai dolgokra voltak – persze Isten volt azok mögött is, de nem olyan mértékben –, de Szívőárda csak római katolikus, vallási alapon volt.

Öregebbek is voltak a Szívgárdában?

Én úgy emlékszem, hogy csak iskolások voltak. Csak iskolások.

Kötelező volt benne lenni a Szívgárdában?

Nem volt kötelező, de mindenki benne volt, olyasmi nem létezett abban az időben, mert Királyfa szintiszta katolikus volt, csak három zsidó ember volt Királyfán, a többi mind, meg az a hét szlovák, az is mind erős római katolikus volt.

Meg volt adva egy pontos nap, amikor leventézni mentek?

Hétfői nap volt a leventedélután. Nem egész nap, csak délután, egy órától. Amikor jó idő volt, akkor mindig kimentünk. A Vág-partra jártunk gyakorlatozni, ahol a régi futballpálya volt, ahogyan megyünk le a Vágra a Ferkónál, vagy a Figurában is szokott lenni, ahol mostan a katonák szoktak gyakorlatra jönni.

Egész délután volt ez a gyakorlat?

Attól függ: télen rövidebb ideig volt, nyáron tovább voltunk. Voltunk estélig is, mert voltak mindenféle gyakorlatok: jobbra át, balra át, mint a katonáknak, olyan gyakorlatok voltak. Futások, versenyfutás is, vagy olyan csatárláncok: széttoszlódni, és menni puskával, mint ahogy az ellenségre mennek rá, csatárláncban. Akkor fapuskával a vállra, majdnem úgy, mint a katonák – hát nem egészen úgy. Volt céllövészet is, minden szakasz külön lőtt, FÉG puskával, FÉG, a Fegyver és Gépgyár rövidítése, volt valami három vagy négy darab. Mikor céllövölde volt, akkor kellett tudni azt, hogy mivel lőttünk: hogy 38-as mintájú céllövő FÉG puskával. De azt szerettük, hát melyik gyerek ne szeretett volna löni? Egyszer jött a járás parancsnokságról egy nyugállományú ezredes, Fái nevezetű. Fel voltunk sorakozva és jött szemlére: jobbra át, balra át, kússz, mindenfélét be kellett mutatnunk. Volt egy kollégám, a Bergendi Józsi. Azt mondja neki a Fái: „Fiam, mi volt az ebéd, mit ebédeltél?” A Józsi azt mondta, hogy „tercet”. „Míííí?” De csak mondta, hogy „tercet”: krumplistercnek hívták, de az németül van, hogy terc. Aztán a Fái megkérdezte a Csaplár tanítótól, hogy hát mi az. „Az fiam – azt mondta aztán a Fái –, az nem terc, az jó magyarosan tört krumpli!” De hát ő se mondta jól, mert burgonyának kellett volna mondania. De már nem mertek szólni az ezredesnek.

Volt valami különbség az egyes a szakaszok között: az apródok, ifjúk és a legények között?

Hát volt, például az előadás színvonala is, hát nekünk, az apródoknak, az könnyebb volt. Mink még többnyire játszottunk: hát fiatal gyerekek voltunk. De már aztán, főleg a harmadik szakasz, akik a katonaság előtt voltak, azoknak már a céllövészet is gyakrabban volt, és a jobbra átok, balra átok, a gyakorlatok.

És miket játszottak?

Voltak olyanok is, hogy valami ellenséget meglestünk, vagy elküldtek felderíteni, hogy mit láttunk. Elment például két fiatal levente – voltak akácosok is, meg fűzfák a kis két Vág között, vagy az Abacsonyban –, és mikor jöttek vissza, mondták, hogy mik voltak ott: leszurkáltak valami zászlókat vagy valamiket, és ebből derült ki, hogy reagál, hogy meg találták-e. Volt még hogy a fa tetejére is felmáztunk, és akkor kiabáltunk, hogy

megtaláltuk az ellenséget. Aztán például Sellyén voltak járási ünnepélyek, ilyen vicces versenyekkel, mint a lepényrágás – beletettek a lepénynek a közepébe egy pengőt, ami spagáton³ lógott –, lábujjhegyen kellett rágni a lepényt, és aki hamarabb odaért, azé volt az egy pengő. Vagy aztán hogy melyik falunak volt a legjobb leventecsapatja. Rossz időben előadások voltak, főleg olyan hazafias előadások, vagy a katonaságról, aztán mikor már a Szovjetunió belépett a háborúba, akkor még jobban. Akkor olyan nóták voltak, mint például a *Szóke Tisza*. [dalolva] *Szóke Tisza haragjában megáradt / Szilaj habja átszakítja a gátat / Haragszik, mert azt végezték belőle / Hogy a magyar az oláhnak, csehnek, rácnak adjon jussot belőle. / Tisza vizét magyar könnycsepp táplálja / nem is lehet, nem is lesz más gazdája / Beszélhetnek Párizsban mit akarnak / De a Tisza mindörökre, mindörökre csak megmarad Magyarnak*. Ilyeneket tanultunk.

Tud még több ilyen nótát?

Ez is egy kivonuló nóta volt: [dalolva] *Hideg szél fúj, édes anyám, nyissa ki a kendőt, még az éjjel felkeresem a régi szeretőm. Kiállok a kapujába, kibeszégetem magamat véle utoljára. Ellőtték a bal kezemet – vagy jobb kezemet –, folyik a piros vérem, nincsen orvos sem szanitéc, aki bekösse nékem, gyere kisangyalom, kösd be, sebeimet gyógyítsd meg a bánatos szíveddel*. Még a nyilaskeresztes indulót is tudom: [dalolva] *Ébredj magyar, az ősi föld veszélyben, elvész a fajtánk, hogyha nem merünk. Velünk az Isten száz csatán keresztül, nem veszhetünk el, csak mi győzhetünk. Rabbal váltunk, ősapáink földjén, de már a hajnal, jön hasadni kezd. Ha összefog majd magyar a magyarral, győzelemre visz majd a nyilaskereszt, Szálasi Ferenc*. Akkor egy ilyen bakanótát eldallolok, ez érdekes nóta: [dalolva] *Átkozott légy nagy Csehország örökre, csak még egyszer kimehetnék belőle. Kimennék én, csak a Morva keríti, a szívemet ezer bánat epeszi. Máma reggel megmondom a szakácsnak, jó vacsorát készítsen a bakának, az ebédre rizsaleves semmi más, vacsorára egy irgalmas sóhajtás. No még egyet: [dalolva] Szagos a rozmarin, szagos a rozmarin, főre hajlik az ága, gyere kisangyalom, gyere kisangyalom, ülj az árnyékába. Nem ülök nem ülök, rozmaring árnyékába, összetörik babám, fehér alsó szoknyám, megver az édesanyám. Haragszik a baka, haragszik a baka, mikor masírozik, minden csárda előtt, minden csárda előtt, nagyot káromkodik. Verje meg az Isten, azt a sok édesanyát, aki katonának, cseh republikának, neveli a fiát*.

A tanítók csinálták ezeket az előadásokat?

Hát világos, főleg a Csaplár tanító úr, az nagyon tudta, hohohó! A kanonok úr, az is tartott előadást, de az inkább keresztény hitről. Vagy akkor sokan meg szoktak halni torokgyíkban, gyerekek, egész iskolának ki kellett a temetésre menni. Koszorút, virágokat vittünk hazulról, ha csak egy szálát is, de mindenkinek kellett virágot vinni.

És miről volt szó ezeken az előadásokon?

Arról, hogy milyen célja van a leventemozgalomnak, hogy „nemes, és egy magyar embernek azt tudatosítani kell, hogy a hazájáért csinálta, a szétdarabolt hazájáért, azért, hogyha bevonulunk katonának, akkor az ellenséggel hamarabb felvehessük a

harcot, és visszazerezzük a drága szétdarabolt, szétroncsolt hazánkat”, ezek ilyen előadások voltak.

Mondjon valamit a leventeparancsnokokról.

Voltak leventeoktatók, a Csaplár tanító úr – Csaplár István – volt a főparancsnok, a főoktató, és volt még a Poór Lajos. A Janics Ferenc tanító úr – a kanok úr testvérének, az Alajosnak a fia – volt a leventeegyesületnek az elnöke. Aztán voltak az öregebb leventelegények, akik katonaság előtt voltak, akik minket is egrecéoztattak. Volt többször sorozás a katonák közé: ameddig be nem vették katonának, addig levente volt. Az Okenka Vili bácsi is, akkora volt, mint a léc, és velem járt leventére, pedig már nős volt – húszéves volt, amikor megnősült –, talán már valamelyik gyereke meg is volt, és mégis velünk járt.

Kinek felelt a Csaplár? Mert volt neki is felettese...

Volt a járási leventeparancsnokság, akárcsak a nyilasparancsnokság. Sellye ugye nagyobb volt, járási székhely is volt.

Leventeifjú ezek szerint 1943-ban lett, akkor volt tizenöt éves.

Akkor már tizenhat éves lettem volna. 1943-ban már Pesten voltam, az apám ott volt vasutas, előmunkás, a Rákosrendezőn. Amikor 1938-ban bejöttek a magyarok, Pesten alkalmazták: vasutasra szükség volt, és jött már a háború, a szállítás, satöbbi, akkor kellett. Királyfáról voltak legalább ötvenen vasúton, nem csak Rákosrendezőn, hanem Kőbányán, akkor Ferencvároson és a Nyugati pályaudvaron is. Vasúton dolgoztunk, voltunk valami százötvenen, de munkásokkal, idősebb emberekkel. Egész héten ott voltunk, aztán szombaton fél négykor jött a vonat, és fél nyolckor otthon voltunk. Reggel héttől délután olyan ötig, tíz órát le kellett dolgozni, a reggeli volt olyan húsz perc, és ebéd harminc.

Mikor ment pontosan Pestre dolgozni?

Két hónapot ott voltam még a nyári szünetben is, 1943-ban. Két hónapig gyomláltunk, akkor még gyomlálni kellett a sínek között: mint a tükör, úgy nézett ki. De lányok is jártak oda, magyarországi sváb lányok, német lányok. 1943 nyarától egészen 1944 őszéig ott dolgoztam Pesten. Az apámmal voltam ott, de a munka után volt még a pályamesternek olyan mezős rész, ahol szénát kaszáltak, és aztán még azon dolgoztak a felvidéki munkások: királyfaiak, sellyeiek is. A Rákosrendezőt azt úgy kell elképzelni, hogy volt ott hatvan pár sín, gurító, fordító, műhelyek – hatalmas nagy terület volt az –, és volt olyan terület, ahol a pályamesternek volt, hát mondjuk hektárban az lehetett olyan tíz hektár. Kaszáló volt, a pályamunkások nyáron lekaszálták, learatták, vagy kukoricát is vettetett bele. A pályamesternek – Vér Istvánnak hívták, tordai származású volt, erdélyi – négy tehene volt, még azokat is kihajtottam legeltetni: hát megfizette. Még hordtam neki ki a tejet, valami tíz vagy tizenkét embernek. Karácsonyra kaptam még mikulásokat is, egy csokoládégyárhoz is vittem a finom friss tejet, nem fölözöttet, szeparáltat.

Mennyi fizetést kapott?

Hát mennyit, mondjuk olyan sokat nem, fiatal gyerekek voltunk, a kezdetben még gyomláltunk, vagy például építkeztek, a Sportsarnokot építették, ott is dolgoztam, mondjuk nem a betont kevertem, de adtak munkát.

Pesten hova járt leventézni?

Az Aréna út 1-re, ahol most van a Népstadion, hétfőn reggel oda jártunk leventézni, vasutas leventék. Úgy mondtuk, hogy leventére megyünk. Ott lőtér is volt. Aztán már az utolsó időben, mikor már bombázni jöttek, fényszórókat telepítettek oda.

Mire voltak ezek a fényszórók?

Hát éjjel megvilágítani az eget: azért kellemetlen volt a pilótának, hogyha nem tudott a fénycsóvából kimenni. Ottan is egy szakasz volt. Királyfiaiak is voltak ott, még parancsnok is volt közöttünk: a Páldy Feri, az még futballozott is a vasutascsapatban, és a Huszárik Jozso Sellyéről, az is futballozott. Egy áldott jó parancsnokunk volt – Nagy Györgynek hívták – demokrata szellemű volt. Nagyon, de végtelenül intelligens volt, és nem ordibált ránk. Egy úriember volt. De neki volt leventeruhája, rendesen. Ott is volt elméleti rész, és nyíltan megmondta, hogy ő demokrata. Én már akkor fel tudtam azért fogni, hogy mi az, hogy milyen különbség van az egyik ember és a másik ember között. A gondnok meg egy nagy nyilas volt, a zsidó gyerekeket úgy kergette ottan a pályán, meg a nehéz hengert húzták. Úgy sajnáltuk őket, azok meg izzadtak, ordított rájuk, nem mertek szólni. De a parancsnokunk se mert neki szólni.

A zsidó gyerekek nem voltak leventék?

Nem voltak leventék, azok nem. Legalábbis akkor nem voltak leventék, mikor már visszacsatolt terület voltunk. Azok is jártak oda, a zsidó gyerekek, de azok már más kategóriába tartoztak. Azok dolgoztak, rögtön fizikai munkát parancsoltak nekik. Aztán a zsidók bevonultak a nagygettóba, de voltak ott valami hetvenezren.

Maguk között voltak olyan leventék, akik kimondottan zsidóellenesek voltak?

Hát, ottan Pesten nem, megmondom miért. A felvidékiek, én magam is, hordtunk hazulról az árut. Itten például valamit megvett a mamám ötven pengőért, ottan Pesten meg százötven pengőért el lehetett adni: baromfit, hízókacsát például – meg lett szépen pucolva, ki lett véve a bele. És őnekik meg pénzük volt, a zsidóknak, a nagy részük üzletember volt, meg értelmiségi. Az volt a szerencse, hogy minket nem kontrolláltak: nem mentünk a Nyugati pályaudvarra, mert ottan a csendőrök elvettek minden ilyen szajrét, nem volt szabad feketézni. Mi egy állomással hamarabb, a Rákosrendezőn leszálltunk. Ott voltak nekünk a laktanyáink – olyan munkásszállók, emeletes ágyakkal. Mikor 1944-ben bombáztak, akkor zsidók mellett is voltam: én vigyáztam rájuk, hányták be a bombagödröket, satöbbi. Szatmárnémeti zsidók voltak, azt mondta az egyik, volt egy felszóló közöttük: „Józska, szedünk össze pénzt, menjél, hozzál ezt-azt” – felírták, hogy mit hozzak a Szent László útról, meg Angyalföldről, például cigarettát, kenyeret, sóletet. Úgy ismertem a Budapestet, mint Királyfát. Nekem meg mindig adtak pénzt, tele voltam vele. Vagy a mieink is, a nagy feketézők, kártyáztak – ferbliztek, meg huszonegyeztek –, és engemet elküldtek családi sörérrt, a másfél literes üvegben. Erős üvegből volt, aztán mikor összeverekedtek ilyen angyalföldi stricik, akkor egymást azzal csípölték. Az olyan volt, hogyha odasújtott valakinek, akkor biztos hogy vége volt neki.

És maga is így feketézett, szokott hozni valamit otthonról?

Hát hogyne: tojást, csibét, kacsát, hízólibát... jó pénzt adtak, főleg a zsidók jól megfizették.

És az anyja addig otthon volt?

A mamám az meg otthon volt, Királyfán. Volt egy magyar hold föld, de olyan helyen adták ki, hogyha sokat esett, akkor nem volt rajta semmi. De az aratásra hazajött az apám, adtak aratásra szabadságot. A Bergendi Kálmánéknál, a bírónál arattak 17 évig, kereszt-apámmal együtt, a mamám meg markot szedett. Úgyhogy gabona nekünk volt azért. És a Bilichen volt kukorica, és voltak disznóink, két disznó. De szegény mamám, a kacsákat odaadta nekünk. Levágta és elhordtuk. Esetleg a vért, amit kiengedett, azt megsütötte, és odaadta nekünk. De akkor nem voltak hűtőszekrények: ha jöttek belőle a nyívek, kikapartuk, és megettük, nem dobtuk el ám, azért nem lehetett azt a fényűzést csinálni.

Iskolába is járt Pesten?

Akartam volna nagyon tanulni, legalább a polgárit kijárni, de nem volt lehetőségünk, szegények voltunk. Aztán Pesten megcsináltam a különbözeti vizsgámat, a Váci utcai polgáriban kellett vizsgáznom. Egy zsidó tanárom volt a Reiter Ferenc utcában, az készített fel rá, még annak is hordtam otthonról a árut. Az ott is ott volt tanító valamikor, a polgáriban, de akkor már nem taníthatott. Megmutattam neki a bizonyítványomat: a nyolc elemi az elég lett volna. Otthon én vittem a prímét, tiszta jeles voltam – csak nem tanultunk németet, az algebrát, meg a görög-római történelmet, ez a három hiányzott. „Józska, magának csak a németet, algebrát kell megcsinálni” – mondta a tanító. Mást nekem nem kellett, ilyen földrajzokat, meg mit tudom én, az semmi nem volt. Magyarországnak mind a 63 vármegyéjét úgy fújtam, de még jellemeztem is. Így aztán kitüntetéssel letettem a különbözeti vizsgát. De aztán jöttek a bombázások, és akkor ott már iskolák nem voltak, megszűntek.

1944 márciusában a németek megszállták Magyarországot, erre emlékszik?

Hát hogyne! Az úgy volt, hogy voltak falvak, például Nagymaros, Pilisvörösvár, ahol svábok laktak: a németek vasárnap vonultak be, mi meg hétfőn jöttünk vissza Pestre. Már szét volt minden dobálva: a szerelvényt oda behúzták, és letaszigálták a tankokat, autókat, és gyerünk, vonultak be Pestre. És a fontos gócpontokat, a telefont, távírókat, a katonaparancsnokságokat, ezeket elfoglalni.

Azért, mert gondolták, hogy a németek között ez biztonságosabb lesz?

Hát csak biztonságosabb volt, Nagymaroson is, az is egy sváb falu volt. Az osztrákoktól jöttek át szerelvények, de jöttek az országúton is, no de az már akkor zsúfolva volt. Sürgős volt nekik oda bejönni, mert nem akarták magukat olyan könnyen megadni.

Milyen változások voltak az után, hogy bejöttek a németek?

Olyan változások, hogy állandóan, mindennap bombáztak. Mindennap, ha csak egy gép is jött, zavarórepülésre. Ha nem Pest felett, akkor Szolnok vagy Győr felett, Győrt is sokszor bombázták, iparváros volt, de Magyarországon legtöbbet Csepel kapott. Ott negyven ezer ember dolgozott: tankokat gyártottak, repülőgépeket, ágyúkat, meg autókat is, ezeket a Botond kocsikat. Na de a németek irányították azt is.

Át is élt valami bombázásokat Pesten?

Jézusmária! Kétszer olyan szőnyeget kaptunk, hogy kő kövön jóformán nem maradt, én még máma is csodálkozom, hogy megmaradtunk. Voltak olyan hatvanszemélyes óvó-

helyek, mint a koporsók, oda jártunk. De ha oda belevágódott volna az angol-amerikaiaknak az az ötszáz kilós bomba, akkor kampesz dolores, ott maradt volna mindenki. Voltak ottan légvédelmi tüzekek, négy és fél milliméteres gépágyúkkal. Hogyha ledobtak két vagy három bombát, az még nem volt olyan veszélyes, de egy vasárnap jött a szőnyegbombázás, te jó isten! Hát olyasmit ne is lássá, ami volt a bombázás után, az a rengeteg halott, meg minden, jézusmária! Mert nemcsak a vasutat bombázták, hanem mellette is, Kőbányát, Újpestet és az Angyalföldet, a proletárnegyed, nagy része munkásság volt, még gyárak is voltak ottan.

Akkor hány nagyobb bombázást élt át így maga?

Egyszer nem voltam ott, egy vasárnap, mert inkább vasárnap bombáztak – az volt benne állítólag, hogy ne legyen annyi halott, mert akkor a munkásság hazamegy. De vasárnap is ki voltak jelölve emberek, be voltak osztva, hogyha lesz bombázás, legyenek készen, úgyhogy nem mindenki jöhetett haza. Az apám akkor ott volt, de aztán egyszer nélküle voltam – meg volt ijedve, mert a rádió azért bement, hogy Budapestet bombázták. Hatvanszemélyes bunkerben voltunk, vasárnap délelőtt volt, olyan kilenc óra fele, ha jól tudom, ez volt 1944. június közepe táján. De másképp berepülések voltak gyakrabban, hogy idegileg kikészüljünk, és akkor dúgtak a szirénák, mint a hajderménkö, és el kellett bújni. Voltak ott aztán bátor gyerekek miközöttünk, volt ott egy zsigárdi, Ranka Jancsi, az aztán félkezű volt, és sántított is. „Hát te élsz?” – mondom neki. „Hát élek...” – azt mondta, de alig tudtam megismerni őt. Becsapott a bomba, nem éppen melléje, de őrá is dőlt egy darab fal. De nekünk, királyfiaiaknak olyan szerencsénk volt, egyetlenegy ember se halt meg. Egy udvardi, az meghalt, bombázás által, de hál’ istennek a többi nem. De légnymást azért kaptam én is, azt kaptam.

Emlékszik a nyilas hatalomátvételre?

Átvették a hatalmat, és kormányt alakítottak. Kettesével szoktak járni, őrségbe: mindig valamit kitaláltak, mentek valakihez – mondjuk, konkrétan a vasúthoz, oda nem jöttek –, például ha valaki beköpte nekik, hogy valaki bujkál, például a katona, a katonaság elől, vagy a zsidók. A Szálasiék a zsidókat rögtön kiebrudalták, és neki a transzportba. A vidéki zsidóságot rögtön vitték, már 1944 nyarán. Pesten volt aztán a nagy gettó, hetvenezer ember volt a Dob utcán meg a Dohány utcán. A Szálasi-banda között rendes ember, becsületes ember nem volt. Engem is egyszer letartóztattak Vágán.

Az hogyan történt?

Engemet már az édesanyám, 1944 búcsújára – ugye nekünk Árpád-házi Szent Erzsébet ünnepe a búcsúnap, november 19-kén, mindig utána való vasárnap – már nem engedett vissza. Egy darabig itthon szédültem. Anyámnak a testvére, a Bözsi néném ott volt Vágán, és mentem hozzája, gyalog – Vága az semmi nem volt, 12 kilométer –, mentem cérnáért, mert ott Szeredből csempészték át a cérnát, meg szöveteiket, tűzkövet, meg ilyeneket. Nos engem meg a nyilasok ottan elkaptak. Még ilyen fiatal gyerekeket is izélni?!

Ez mikor volt, mikor letartóztatták magát a nyilasok?

Ez kérlek szépen, ez már ősszel volt, 1944-ben. Azt tudom, hogy Miskolcraól voltak ottan nyilasok. Beléptem oda, de már akkor figyelnek engemet, két mocskos pali. Azt mondta: „Mit kereső te itt?” „Hát a nénémhez jöttem.” „Gyere velünk!” – és aztán vittek az iskolába. De szerencsére aztán az iskolaigazgató közbelépett. Aztán front után a vága-
iak agyon akarták verni: belépett a nyilas pártba, hogy megmentse a többi népet, enge-
met is aztán tisztázott.

És találtak is magánál valamit?

Nem. Mikor mentem oda, a nénémnek már el volt készítve. Odaadtam volna neki a pénzt, vagy valami mást cserében. De akkor elkaptak: még nem is beszéltem a néném-
mel, az meg hiába szabódott, a nyilasok szóba se álltak vele. És akkor az iskolaigazga-
tó, hogy még most is legyen áldott neki a sírhamva is, közbelépett. De úgy siettem haza
ám, a töltésen, nem vittem ám tűzkövet, meg cérnát. Aztán 1945 vízkeresztje előtt jött
a parancs a gyülekezésre, és már másnap elvittek minket – leventéket, 16 éves kortól
– Újvárra. Én akkor 17 éves voltam, de vitték még a 1928-asokat is. A Pázmány Péter
Gimnáziumban két éjjel szalmán aludtunk. Emlékszem, vízkereszt napján, nagy dallal
mentünk ki az újvári állomásra, hogy bevagoneóznak, és elvisznek Németországba.
Daloltunk, a *Magyar honvéd túl a Dnyeperen*, és a népek meg sírtak. Mentünk az állo-
másra, de végül a németek nem engedtek – hurcolkodtak, menekültek –, nem adtak
vagonokat, mert nekik kellett. Visszamentünk a gimnáziumba. Aztán mikor beestele-
dett, a ruszkiak ám elkezdtek lőni a várost. Már akkor áttörték a Garamnál a frontot, és
még Perbetét is elfoglalták, elfoglaltak mindent egészen a Nyitra folyóig – egészen
Újvár széléig futottak a ruszkiak. De olyan gyorsan jöttek, este már lőttek be, mint a haj-
derménékő, még az állomást is lőtték. Mikor már közel lőttek az iskolához – nem találtak
el –, valaki elkiáltotta magát: „Gyerünk, meneküljünk!” A nyilasok – az őrség, azok
vigyáztak ránk – eltűntek. Szaladtunk ki az állomás felé, és mindenki hozzátársult vala-
kihez. Én a Pozsonyi Józsiával, egy 1928-as gyerekekkel mentem. Szaladtunk ki a városból,
és vagy jobbra, vagy balra becsapódott a granát, de aztán sikerült kijönni Újvárból.
Gyalog elindultunk haza, ami 35 kilométer, keresztül a szántáson. Bementünk
Tótmegyerre, odáig elmentünk, nekem ki is vérzett a lábam: mind a két lábamon szan-
dálók voltak. Tüzes gép, gőzgép szántotta azt a földet, ott volt a Károlyi-birtok, és meg
volt fagyva, a lábam egy vér volt. Tótmegyer ugye az szlovák falu, de ottan az idősebbek
mind tudtak, gagyogtak magyarul. Kérdezte az öreg szlovák, magyarul, hogy „Hát az
oroszkok?” Mondtam neki, hogy reggelre itt lesznek. De még azon a nap, miután vissza-
jöttünk az állomásraól, fiatal gyerekek, német SS-ek, olyan húszéves ficsúrok, nagy dal-
lal, panzerfaustokkal⁴ meg géppuskákkal mentek be az állásokba a Nyitra partjára, és
visszaverték őket: 54 tankot kilőttek. Aztán még Perbetét is visszafoglalták.

Hogyan jutottak végül haza?

Felvettek minket a német autók. Tótmegyer után, Sókszelőcénél nézkedtem, és mon-
d-
tam a Józsinak, hogy itt kell lenni valahol a kompnak, aztán ki is volt írva, hogy komp.
Egyszer csak nagy dübörgés, és megálltak az autók – hogy mennyi, azt én már nem

4 páncélöklől

tudom –, rögtön az első autóról leugrott a német. Menekülő németek és nyilasok voltak. Nézkélt a német, és mondtam neki, hogy ottan nincs híd, „keine Brücke”, és magyarul mondtam neki, hogy Vágsellye. Erre azt mondta, hogy gut, gut, gut, és hogy aufstehen, hogy menjünk fel hátra az autóba. No, felszálltunk: hát itten vannak már emberek. Öten-hatan biztos, mind nyilasok. Az egyik, rajta a nyilas karszalag, azt mondta: „A nyilaskeresztes parancsnokság tudjátok hol van Sellyén?” Mondtam, hogy nem tudjuk. Egyszer csak a sellyei hídon voltunk, még az öreg híd volt, egészen a hídon áthoztak, és itt a Hanus kocsmá előtt a Józsinak megrúgtam a bokáját, és odasúgtam neki, hogy le az árokba. Ki is ugrottunk, még volt egy csepp hó is, és oda behempereg-tünk. Így aztán sikerült hazajönni.

Akkor, vízkereszt előtt, kísérté magukat valaki Újvárbá?

Dehogy, magunktól mentünk. Csak külön voltunk, és ott a nyilasok átvettek minket.

És kitől jött az a parancs, hogy Újvárbá kell menni?

Hát a sellyei nyilaskeresztes parancsnokság kiadta a parancsot. Hát világos, itt volt a nyilaskeresztes parancsnokság Sellyén, azok az utálatosak, de nem csak sellyeiek voltak. Más falukban is voltak, azt hiszem, Sókszelőcén is akadtak, habár ott erős volt a kommunista párt, és Farkasdon, egypáran. De nem sokan. Királyfán, ha jól emlékszem, a nyilaskeresztes párt már 1939-ben is volt, 12,5 százalékot kapott, amikor az első választások voltak, aztán már több nem is volt, csak az az egy. És tudod, miért nyert? Földet követelték, hogy földet adjanak a szegényeknek. Akkor még a Janics Kálmán doktor is, még az is azokra szavazott, a nyilasokra.

Az újvári eset után mi történt?

Egy darabig otthon voltunk, szédülögtünk, satöbbi. Egyszer csak jött egy parancs, hogy megint be kell vonulni, nekünk is, a fiatal, 16-17 éves gyerekeknek. Adtak valami mundaert, de akkor otthon aludtunk és élelmeztünk, és vártuk újra az eljövetelet, hogy elvisznek megint. Aztán el is akartunk menni a sellyei állomásra, de végül nem mentünk el. Olyan tizenhatan voltunk, de akkor se jött velünk senki. Voltak idősebbek közöttünk, és az egyik, a Benes Pista azt mondta: „Ne menjünk ki az állomásra, menjünk haza!” Nem is mentünk, megtértünk a Bilic felé, ott leültünk a kórókévékre, volt egy darab szalonna vagy sonkadarab, elfogyasztottuk, még volt víz melléje. Mikor már hallottuk az estharangszót Sellyéről, és már Királyfáról is lehetett hallani, hazajöttünk. Az anyám azt mondta – az apám nem volt itthon, de már akkor itt, Komjáton volt pályaoőr, vasúti őrházba volt –, azt mondta az anyám: „Jézusmária, gyerek, agyonlőnek...!” Meg így meg úgy. Ha agyonlőnek, agyonlőnek. Az anyám is, de a többiek is így óbégattak.

És akkor nem volt ebből valami problémájuk?

Már nem volt, mert rögtön elkaptak minket. Utána jött a kisbíró, és kidobolta, hogy akik otthon vannak, jelentkezzenek. Összeszedtek minket, adtak valami rossz göncöket, bakancsokat, és február 23-án vonattal nyolcvanunkat elvittek Németországba. Nemcsak leventéket, katonaszökevényeket, akik hazajöttek szabadságra, vagy akik nem voltak az első köztársaságba katonák. Mint például a Vince Lénárt – az volt nekünk az „apánk”, mert aztán később vigyázott ránk –, ő volt a legöregebb, akkor volt

34 éves. Ő már a frontról jött vissza, amikor elkapták. Ugye jártak így, és kutattak, nem lehetett elbújni, mert kihúzták még a kéményből is az embereket vagy a gyerekeket. És mi csak tizenévesek voltunk, a 17 évet én is akkor töltöttem be, 1944-ben. De voltak olyanok, akiket visszaengedtek: a Fickónak az apját, a Mlčúch Tivadart, egypár olyan öregebbet, akik már negyvenévesek elmúltak, azokat hazaengedték, Szencről hazajöttek. Akkor már nem kellett, vagy mit tudom én, visszaküldték őket.

Akkor is a nyilasok szedték össze magukat?

Akkor nem a nyilasok, a Csaplár volt a koppelmeister.⁵ Doboltak, hogy a leventék sorakozzanak fel, aztán hozzávágta a miskolci légvédelmi tüzérekhez, és azokkal vittek ki minket, azok itt, Királyfán a házaknál voltak elszállásolva, de nagy részük az iskolában volt elhelyezve. Nálunk is aludtak miskolciak, két cigány méghozzá: Miskolc környékéről voltak, de a miskolci hadtesthez tartoztak. Az utolsó időben még nekünk is be kellett a iskolába vonulni: félték, hogy meglógunk, a kis két Vág közé. A tantermekben feküdtünk szalmán, valami két vagy három éjjel. Ott már katonák dirigáltak nekünk. A parancsnokuk is miskolci volt, ha jól tudom. Zeitlinger századosnak hívták, perfekt beszélt németül. De fegyverük nem nagyon volt, volt valami öt puska az egész századnál. Az olyan rongyos gárda volt, a miskolci légvédelmi tüzérek, ágyújuk nem volt nekik, már akkor nem volt semmi. A parancsnokunk egy magyar főhadnagy volt, Szabó nevezetű. De a tisztek között is rendes volt, le a kalappal. A családjával: feleségével és a gyerekeivel volt ott, a fiával, meg a lányával. Féltettek minket nagyon: hát, fiatal gyerekek voltunk. De ezek aktív tisztek voltak különben, a Zeitlinger és a Szabó hadnagy, oldal-fegyverük volt nekik, de más nem. Ő, nagyszerű emberek voltak.

Királyfán ez a kettő volt a tiszt?

Többen voltak, többen. A többiek azok szétszótódtak, később valami öt csoportba osztottak szét minket, már mikor megérkeztünk Németországba. Mindig egy vagonat lekapcsoltak, és aztán már a németek irányították az egészet.

A Szabó főhadnagynak akkor ez a Zeitlinger volt a felettese.

A főnöke, persze. De rendesek voltak. Voltak azért közöttük ilyenek is, olyanok is, de azért általában rendesek voltak.

És mit csináltak itt ezen a környéken a miskolci tüzérek?

Ide menekültek, és vártrák, hogy majd valami fegyvereket adnak nekik. Valami gyakorlatot is csináltak. Pénzük azért volt, vásároltak marhákat, meg borjúkat a parasztoktól. A sellyei hidat is őrzötték. Ott voltak ágyúk, de nem Boforsok, nem a 88 milliméteresek, csak olyan gépágyúk. És az nulla: csak négy és fél kilométerre vitt el. De azért leszálltak a ruszki gépek, a ballonokat lelődtették.

Mire voltak azok a ballonok?

Arra, hogy ne tudjon leszállni a gép. Ki voltak kötve, a híd körül, kötelek tartották, erős vászonkötelek. Ha belegabalyodott, akkor lezuhant a gép.

5 karmester

Királyfáról hány embert vittek akkor el?

Királyfaiakat nyolcvanunkat körülbelül, de nem csak leventéket, mert voltak olyan szökevények is, akik hazajöttek a frontról, és itt bujkáltak a farakásokban, erdőkben. A Csuba Vince, a gátőr is bújtatta őket. Mi, akik leventék voltunk, leventelegényekkel együtt, olyan ötven körül voltunk. És még valami harmincan voltak ilyenek, akik nem voltak katonák, cseh időbe sem, és oda meg már jó volt még vak is, meg sánta is. Még aztán plusz a miskolci katonákkal, egy szerelvénnyel, az tele volt. Miskolci katonák, akik velünk jöttek, olyan ötvenen lehettek. És sok cigány gyerek is volt közöttünk.

A cigányok is voltak leventék?

Persze, persze, hát katonák is voltak. Minden valamirevaló pérói gyereket, cigányokat elvittek.

Mit vittek magukkal az útra?

Valami bakancsokat is azért dobáltak ki, akkora nagy ormótlan bakancsokat, meg ruhaféléket, kapcát. Ennivalót nem nagyon, hisz szegények voltunk, mint a templom egere, nem volt nekünk még disznó se akkor, vagy volt mondjuk olyan 50, 60 kilós, hát mi volt az. Ezek a katonatisztek, akik be voltak szállásolva a jó gazdáknál, ezeknek a nagy részük vásárolt például egy disznót – és a gazda besózta és felfüstölte.

Hogyan jutottak ki a sellyei állomásra?

Gyalog! „Fütyül a masina, gyorsan ki az állomásra – ezt daloltuk –, de szudéta ?? Sírva rí utána, de csak minden huszadiknak jön vissza a párja, hogyha meg nem halik, nagy Oroszországban.” Aztán mentünk keresztül Csehországon, ugye ottan még fel voltak írva a nevek csehül. Ki volt írva Brünn például, és alatta a Brno, akkor ki volt írva, hogy Köln – Kolín, vagy a Pardubitz, tz-vel a végén – Pardubice. Későbbben, mikor már a Szudétáknál mentünk, láttuk, hogy Teschen – az Tešín, vagy például Aussig – Ústí nad Labem, de ottan már csak németül volt. Aztán átmentünk Németországba, az első nagyobb város Drezda volt: csúnyán szét volt bombázva, akkor februárban, már pontosan nem tudom, talán egy hete bombázták. Még bűdösített, égették el a halottakat. Ottan szét volt minden. Aztán Lipcsén jól megbombáztak minket. De olyan szerencsénk volt: nem voltunk bent az állomáson, a szerelvényünk kint állt meg. A vonatban voltunk, de amikor elkezdődött a támadás, szétszaladtunk. Nem a várost bombázták: ködös, felhős volt az idő, a város mellett volt a bombázás. Kertészetek voltak ott, és oda szaladtunk a Vince Lénárttal, ő azért vigyázott ránk. „Józsi, gyere ide – mondta a Lénárt –, rossz érzésem van, itt van az a nagy magtár, gyerünk innen, mert belevág a bomba. Elszaladtunk 15 méterrel, amikor a bomba – az lehetett olyan öt-hatszáz kilós is – pontosan a közepébe beletalált. A gerendák csak úgy kalimpáltak. Éppen hogy a fejünkre nem esett, tele volt mind a kettőnknek a szája földel, amit a bomba ránk terített, nem ismertünk egymásra. Csúnyán megbombáztak, de miközülünk nem halt meg senki. És ottan nem engedték be a zsidókat egy tehervonattal, hát voltak valami hatvan tehervagonnal, egyben olyan ötvenen-hatvanan is álltak a szerencsétlenek. De akkor ők is megmenekültek: melléjük szórták a bombákat. Aztán Magdeburgba jutottunk. A Pepelt ott agyonlövik, ha nincsen a Zeitlinger. A magyar hunyadisták – hunyadistáknak hívták azokat a SS-eket – feltörték a német fronti szerelvényt. A frontra szállították az élelmi-

szert, cigarettát, meg mindent, volt ottan valami húsz vagon. És ezt a Pepel is észrevet-
te, de aztán elkapta a Gestapo őket, és egy-kettő a villámgéppuska elé állították őket.
Le volt bombázva minden, az állomásépületből csak egy fal maradt, oda hozzáállították
őt, és agyon akarták lőni, pedig fiatal gyerek volt, 16 éves. A Zeitlinger aztán közbelé-
pett. Aztán hogy a hunyadiakkal mi lett, aztán már mi nem tudjuk. Aztán Hamburgon
mentünk keresztül, a hajunk állt az égbe. Öt puska volt az egész századnak, öt puska!
Aztán szétdobálták minket. Nekünk szerencsénk volt, hogy a miskolciakhoz tettek min-
ket – azok katonák voltak, és azért vigyáztak ránk –, fiatal gyerekek voltunk, például a
Varga Laci is, egészen kis gyerek volt. De voltak olyan leventecsapatok, akiket kivittek,
adtak rájuk SS-gúnyát, panzerfaustot, és gyerekek az oroszok ellen, a T-34-es tankok
ellen. Az oroszok agyongyúrták őket. Kőbölkútról is például, egy ottani ismerősömmel
beszélgettünk, Kovács Ferinek hívják, és azt mondta: „Huszonöten, Józska, huszonöten
meghaltak a mi falunkból!” Egerben – az Cheb volt – panzerfausttal rögtön az első
vonalba küldték őket, az oroszok ellen. Hát panzerfausttal ki lehetett lőni a tankot, de
mire kilőtték, akkorra vége volt. Vagy ha elbújtak az erdőben, az angolok lebombázták
őket: azt gondolták, hogy németek, mert német ruhában voltak.

Azt mondta, hogy szétdobálták magukat, ez mikor volt?

Mondom, királyfiaiak voltunk valami nyolcvanan, de szétosztottak minket. Ez már egé-
szén Schleswig-Holsteinben volt, közel a dán határhoz. Na de nem akartak sehova elfo-
gadni minket, aztán egy repülőtérré kerültünk, Blankenseeben. Egy falu volt, akkora,
mint Királyfa. Lübecktől voltunk nem messze, olyan 12-15 kilométerre, Lübecknek sze-
rencséje volt, mert csak egyszer bombázták az angolok, aztán többet nem, mert ott
székelt a portugál, svéd, és a svájci vöröskereszt. Blankenseeben valami hatvan
magyar volt, ebből tízen voltunk Királyfáról: Vince Lénárt, az volt a legöregebb, aztán a
Pozsonyi József, Takács Gelli, Kiss Balázs, Papp Lénárt, Papp Laci, Varga Laci, Kubác
Béla, Bergendi József és én voltam a tizedik. A Kubác Béla pesti volt, kőbányai, csak
királyfai nőt vett el. Voltak még szegény cigányok is közöttünk, még Tornócról is voltak.
Blankenseeben egy hatalmas nagy reptér volt – dombos vidék volt –, a repülőtér domb-
on volt, és néztünk le a falura. Még evangélikus templomban is voltunk ott, de a pap
is olyan érdekesen prédikált ám, olyan bátran meg merte mondani a magáét. Az halá-
los bűn volt a Hitler alatt, az utolsó pillanatban is, a kritizálás: hogy nagy a vesztesé-
günk, meg ilyeneket beszélt. A templom fele sírt. Már tudták, hogy vége a háborúnak.

Milyen jelentőségű volt a blankenseei reptér?

Ne hazudjak, százötven, kétszáz gép is volt ott biztos: Messerschmittek, Heinkelek meg
Junkersok. De nem volt benzin. Mikor már mi ott voltunk, akkor már hohóhó! De már
voltak lökhajtásos repülő, turbóknak neveztük őket. Mindig valami újítást csináltak,
még az utolsó pillanatig: hát csodálkoztunk a németeken.

És mit csináltak ott a reptéren?

Dolgoztattak. Ha lebombázták a barakkokat, azokat építettük újból fel, lövészárkokat
ástunk, vagy ástuk le a légvédelmi ágyúkat. Voltak ottan nyolc-nyolcasok, 88 milliméte-
res ágyúk, azok voltak a Boforsok, aztán voltak a Trilingek, a háromcsövűek, és voltak
a Flakok, a négycsövűek. Egy sellyei cigány gyerek meghalt, Bujkó nevezetű. A kollégá-

ja, a Szilágyi agyonlőtte őt. A Flakokat kellett pucolni, ez a Bujkó fent volt, valamit babrált ottan, és a Szilágyi meg lent volt és akarta kihúzni a ravaszt. A németek benne hagytak egy lövedéket, nos elsült. Szétfröcskölt a hasa neki, a hasában robbant. Rőgtön kinyújtózott: az is velem volt egyidős. De még csak őrségbe se tettek minket, nem kaptunk fegyvert. Egyszerűen nem bíztak bennünk. Fiatal német lányok, 16 évesek, azok voltak a Flakok mellett. De hiába lőttek a 20 milliméteres Flakokkal, az nulla volt: az angol-amerikai repülőgépeknek már akkor páncélozott volt az aljuk. De az a vak fegyelem, még az utolsó pillanatig, te jószágos jóisten! Az a német nép, az fantasztikus nép! Sok pilóta és repülőgép volt, de nem volt már benzin. Amikor felszálltak, sajnáltuk őket, pedig mi is – 16-17 éves gyerekek – sajnálatra méltók voltunk. Az egész olyan volt, mint az agyaggalamb-lövészet: felszállt például 25 Messerschmitt, vagy Focke-Wulf, és csak ötven-hatan jöttek vissza...

Hova jutottak a többi királyfaiak?

A többieket más repülőterekre vitték. Nekünk a Szabó hadnagy lett a parancsnokunk, a Zeitlingerék különváltak. Királyfáról valami három vagy négy csoport különvált. Voltak, akik voltak harmincan. A többiek is csak mind Schleswig-Holsteinben, azokban a tájakban, mind repülőtereken voltak, kivétel nélkül. És ott is többnyire ástak: lövészárkokat, rókalyukakat leginkább – az jó volt, az ember lebukott benne, és ha oda nem esett bomba, csak melléje talált, akkor bedobál földdel, de meg nem hal. Az jobb volt, mint a futóárok, a rókalyuk. Mindenre rájöttünk mink ottan, amire rá kellett. Vagy aztán ágyúkat ástak le, és hordták a gépekhez a lőszert és a bombákat. Mi is Lübeckből hordtuk a lőszert, meg mindent, pedig nem lett volna szabad.

Hogyhogy nem volt szabad?

Nem lett volna szabad: Lübeckben nem lett volna szabad még kikötni se. Ott székelte a svéd, portugál, és a svájci vöröskereszt. Az Freistadt volt, nyílt város.

Nem lehetett bombázni?

Nem, persze hogy, a Nemzetközi Vöröskereszt védte, mindenféle vöröskeresztes zászlók is voltak. Ottan az angolok egyetlenegy lövedéket, se bombát nem dobtak rá. 1942-ben bombázták először és utoljára is.

De maguk onnan hordtak valami utánpótlást...

Hát persze hogy. Egyszer a Takács Gellivel voltam. Meg voltunk rakodva: bombákat rakunk be, meg lőszert, meg mit tudom én, tele volt lőszerrel a teherautó. Két német sofőr elől volt, egyszer csak ám – akkor már Lübecket elhagytuk –, jött egy vadászgép, mert ment több katonautó is. Kiugráltunk szépen, és beugrottunk a rókalyukakba, éppen csak le tudtunk hajolni, már a golyók pattogtak, mint a hajderménékő. A bombák felrobantak, de a sofőröknek sikerült elmenekülni. A autójuk meg elégett.

Milyen volt az élelmezés?

Olyan ki tudja milyen kenyeret kaptunk, de csak lett volna belőle sok. Hús deka volt a napi adag. Az volt a legnehezebb, az éhezés. Nekem valamivel könnyebb volt, mert eladtam kenyérért a cigarettát: négy darab cigarettát kaptunk naponta, Sondermischungnak

hívták, olyan dohánykeverék volt, mindenféle törcsök voltak benne, és azt eladtam kenyérrért, úgyhogy én dupla adagot ettem azért mindennap. Reggelire adtak feketekávé árpa-ból: meg volt égetve a árpaszem, és azt öntötték le vízzel. Főzeléket is kaptunk tallórépából, de az se látott tejet. Nem volt semmilyen íze se, de bár csak az is lett volna több! És ha valakit megfogtak volna lopásért, agyonlőtték volna ott helyszínen. Ott mese nem volt a németeknél. Na, a pilóták mondjuk itt-ott tojáást kaptak, de mink csak mind ilyen kölesleveseket kaptunk, meg mit tudom én mit, mondom, a reggeli csak egy darabka kenyérke volt, meg schwartzkaffee, mást nem adtak.

A háború végén már világos volt, hogy a németek elvesztik a háborút: hogyan volt fenntartva a fegyelem?

Az önfegyelem volt, beléje még az édesanyja belsőjébe beleoldódik a németnek és a japánnak. Még az utolsó pillanatig, az a fegyelem az utolsó pillanatig megvolt, csodálkoztunk a németeken. Mi meg mint a csürhe, úgy szétszaladtunk, mikor jöttek az angolok.

És nem volt olyan, hogy valaki megtagadta a parancsot?

Ott a németeknél ilyen nem volt, ott biztos nem. De ők azért intelligens emberek voltak, a pilóták is, meg a földi szolgálat is, le a kalappal előttük azon a téren. Mi fabarakkokban laktunk, de a pilóták azok finom téglaházakban, emeletes épületekben. És ott nem pokróc volt a takarójuk, hanem más. Mi az erdőben aludtunk mindig. Vagy nem aludtunk – ha csak egy gép jött, de akkor is jött. Egy olyan éjjel nem volt, hogy legalább egy zavaró repülés ne lett volna, hogy ne tudjunk aludni. Ledobott két bombát, csak hogy üresen ne menjen, csak egy gép. Idegileg kikészítettek. Elkezdtek szólni a szirénák, és futás az óvóhelyre. Mindig, mikor riadó volt – álmosak voltunk, fiatalok voltunk, aludtunk volna – „gyerünk, menekülés!”, mondta a Vince Lénárt, és az erdőbe szaladtunk, a rókalukakba: lebuktunk benne, és akkor már sivített is a légnomás. Aztán egyszer megint megszólaltak a szirénák. Huszonnégyen voltunk a szobán. Hárman aludtunk egy ágyon, legalul egy Ziegler Ernő nevezetű szakaszvezető, miskolci sváb volt, tudott perfekt németül, ő volt a szobaparancsnokunk. De elég szarházi volt... Aztán én közepesen aludtam, a Varga Laci meg legfent. Egyszer csak megszólaltak a szirénák: „Gyere le, már megint riadó van, gyere!” – mondtam a Lacinak. „Fütyülök rá!” – így megmondta. Otthagytam őt. Egyszer csak ám bombáztak: nem zavarórepülés volt, bombázás! Jöttünk vissza, barakk nincs! „Laci, Laci hol vagy?” – kiabáltam neki. Aztán valami nyöszörgést hallottam. Lehúztuk róla a fatetőt, és nem tudtuk megismerni, igaz, a sötétben nem is lehetett, de még reggel se: csupa füst, korom volt. Valami harminc-negyven méterre belevágódott a bomba abba a barakkba. Azt tudtuk, hogy a Szabó hadnagy hozott ennivalót, és hogy annak valahol ott kellett lenni. Visszamentünk, hátha valamit találunk. Hát nem megtaláltuk a sonkát, meg a kolbászt? Mint a jó a vizslakutyák, az égvilágon mindent megtaláltunk. Kimentünk az erdőbe, még száz méter se volt, és ott elrejtettük. És a főhadnagy úr, az meg csak mondta: „Gyerekek, fiúk, hát legalább kóstolásra, hogy a családomnak legalább valami darabka szalonnát adjatok vissza!” Irgalom nélkül: nem, senki nem tudott semmiről. Jót zabáltunk akkor. Most már ilyen nem csinálnék meg. „Bajtársak, legalább a kislányomnak, egy darabka sonkát, vagy szalonnát” – szabódott. Keine, ottan nem volt izé.

Hogyan kerültek fogságba?

Na és aztán az angolok elfogtak minket. Éhesek voltunk, nem volt mit zabálni se, de a németeknek se volt már mit enni, jóformán. Nem volt fegyverünk, úgy vártuk az angolokat – tudtuk, hogy a Montgomery-csapatok fognak bevonulni –, mint a messiást. Aztán, 1945. május harmadikán, kint voltunk az erdőben. Még ott lent, az úton lehetett hallani, hogy azok a hülye SS-ek még mindig védekeztek: hát nem hogy hülyék voltak, fegyelmezettek, fanatikusak. Reggel, amikor kivirradt, csend lett. Hát mi ez? Egyszer csak két vagy három magyar SS jött, a Hunyadi-páncélosok: „Hát hol a pék faszában vagytok, az angolok már bent vannak a kaszárnyában!” A kaszárnya a dombon volt, és a falu már ott kezdődött lent olyan öt-hatszáz méterre, és már ott a főúton lehetett látni, hogy jönnek az angolok, tankok is, meg minden. És ez után fogtak el minket. Elfogtak? Dehogyan fogtak el minket! Mentünk be a raktárba, hogy találunk valamit enni. Megyünk be a konyhába darizni...

Darizni? Az mit jelent?

Elemelés, amit láttunk. De nem csak élelmiszert, de akkor a konyha volt a legelső. Egyszer csak két angol odajött a páncélaúttal. Gumikerekei voltak és volt rajta a kis ágyúcska, és géppuska. Úgy emlékszem, mintha most volna. A két katona leugrik, és leintettek. Németül megkérdezték: „Wer bist du?” Németül felelünk, hogy „Ungar” – magyarok. „Was ist das Ungar?” Mondom: „Hungary.” Először nem értették, aztán mondtam, hogy „Budapest, Budapest! Soldaten Budapest!” Megértette, és mondta, hogy „OK, OK!” Aztán mentünk be, és szedtük össze mi is a szajrét, de a németek is azt csinálták. Teletömtem a gázmaszktartót zsírral, és hasáburgonyát is vittem: krumpli az volt nekik, a krumplileves volt még a legízletesebb, vagy a főzelék. Az enivaló, az volt a legelső, a kenyeret tartalékoltam, gondoltam magamban, hogy itt lehet még rossz világ is. Aztán mindenféle selyemterítőket, bőrruhát, meg mit tudom én, azt is elemeltünk. Aztán, talán már a második nap, hangosbeszélővel bejelentették, hogy sorakozó. Németül és angolul. De a németek még ott is mutatták a fegyelmet, az angoloknak is. Felsorakoztak, az összes százados és a repülőter parancsnoka, az összes rang fent neki, a kitüntetések, a vaskereszt. Nem láttam, hogy lekezeltek volna. Először az angol elmondta a rövid beszédet, angolul is, németül is. És a német meg felelt rá, szintén németül is, és angolul is. Aztán a németeknek átadták az élelmezést, meg egyéb ilyen dolgokat.

Akkor a főparancsnok ott volt a repülőtéren...

Hazudnék, ha megmondanám, milyen rangban volt, de biztos ilyen őrnagy, alezredes vagy ezredes lehetett. Vagy a tisztak, azt gondolod, hogy levették ottan a sarzsot? A magyarok azok levették, de aztán feltették, még díszesebbet, mint ami volt nekik. Már mi kicseréltük a rossz magyar ruhákat, adtak katonaruhákat, nagy része mind kicserélte, a katonasapkát azt meghagytuk, akkor már nem levevente-, hanem katonasapkánk volt. Nekem volt egy ördögbőrruhám, olyan kezeslábas, erős és esőálló. Aztán megérez-tük az illatot: ott volt a konyha. Négy napig csak úgymondva zabáltunk, nem győztek minket etetni, direkt nekünk főztek az angolok. Aztán kiosztották nekünk a bokszkesztyűket, és drukkoltak. Aztán mondtam nekik, de németül, hogy én birkózó voltam, Budapesten.

Maga birkózott?

Hát, persze, jártam tréningre. A Budapest MÁV-ba, hát persze hogy. Lehet, hogy lett volna belőlem olimpiai bajnok, ha nincs a háború. Szétosztották a bokszkesztyűket a fiatal gyerekeknek – hát ők is fiatalok voltak, de azért már húsz-, huszonegy évesek, nem 16 évesek, mint mi –, aztán bokszoltunk, és abban gyönyörködtek. Nagyszerű emberek voltak. A kommunizmus alatt nem lehetett dicsérni a kapitalistákat, én meg mindig dicsértem az angolokat. Az amerikaiak már nem tetszettek, állandóan csak a rágógni, és beképzettek voltak. De az angolok se bírták őket. Az angolok azok fegyelmezettebbek voltak. Aztán Zala megyei fiatal gyerekek is voltak ottan, valami négyen vagy öten, 14 évesek is, lesoványodva, és csurgott nekik a zöld takony – az angolok csak csavarták a fejüket. Még néhányan zsebkendővel törülgették őket. Szegények, hasmenést kaptak attól a zsíros kosztól.

És mivel etették magukat az angolok?

Az angolok lefoglalták az összes élelmiszert, ami megmaradt az élelmiszerraktárakból, amit a németek nem robbantottak fel, és aztán azt átadták a németeknek. Azok szétosztottak kekszet, csokoládékat, meg cigarettákat, és a magyarokra, ilyen egyszerű leventefélékre, mint mi is voltunk, azoknak már nem jutott, szétosztották maguk között. De a magyar tiszteteknek is nagy szavuk volt. Aztán már nem éhezünk, de viszont a finomakat behappolták a németek. De azért az angolok adtak nekünk is csokoládét is, meg kekszet is, örömeinkben nem tudtunk mit csinálni. Négy-öt nap jól éltünk, mint Marci Hevesen. A németeket először preverálták,⁶ a tiszteket, hogy nem SS-ek-e, meg hogy milyen alakulatból valók, meg minden. Le kellett nekünk is vetkőzni és fel a kezeket: nézték a hónaljunkat, hogy nem vagyunk-e SS-ek. Nem az SS jel volt nekik odaírva, a vércsoportok voltak, mert az SS-eknek rögtön adták a vért, hogyha megsebesült. Bal hónaljukba volt tetoválva, mert az takarva volt.

És ha az angolok találtak ilyen tetoválásokat, mit csináltak ezekkel a foglyokkal?

Az angolok az ilyeneket haza nem engedték, dolgozni kellett nekik. Volt mit csinálni, ne félj, hohohó! Annyi város szét volt bombázva. De az angolok azok nem oroszok voltak, mert a Sztalin csak tíz év múlva engedte őket haza. Az olyan dolog volt, tudod, hogy az angolok nagyon jól tudták, hogy az oroszokkal semeddig se fognak haverkodni.

Igen, azzal kellett számítani, hogy a németekkel lesznek a szövetségeseik...

Persze hogy, már akkor udvaroltak a németeknek, az amerikaiak is, meg a angolok is. De azt megjegyzem, még mikor Újvárba elvittek minket, az SS-be is lehetett volna jelentkezni: hunyadiistáknak hívták őket, magyar Hunyadi-páncélosok, de német parancsnokság alatt voltak.

És voltak, akik jelentkeztek?

Hú, hát hogyne! Olyan gengszterek. Azok már ott voltak Németországban, mikor mentünk ki. De miközülünk nem jelentkezett senki se. Aztán amikor Pestet elfoglalták az

6 ellenőrizték

oroszek, és ezek a kommunisták vagy kommunista érzelműek fogadták az oroszokat Magyarországon, így beszéltek: „Majd megyünk haza, felnyársaljuk őket!” Na aztán letelt a négy nap, jól ettünk, jöttek a Studebakerok és elvittek minket. De hát útra nem adtak semmit. Egy marhalegelőre kerültünk, valami hatvanezren voltunk, az egy gyűjtőláger volt. Möllnek hívták az ottani kis városkát, akkora volt, mint most Sellye. Korlátok voltak ott, de aztán az angolok kihúzták a szögcsapásokat, gurigákat. Így napközben ott voltunk mindig a bejáratnál, hogy valami ismerős nem jön-e. Mindenki az ismerősét kereste, a nők is, minden, szegények, azok is, úgy sajnáltuk, némelyik bőgött, sírt. Amikor vonultak be a foglyok a gyűjtőlágerbe, négyesével mentek be, és az angol olvasta, és valahogy hozzáért az egyik SS-hez, az meg kilépett, és olyan két pofont lekent az angolnak, de aztán kirohant az őrség, rögtön összevasalták a kezét neki. A Varga Laci, az rakétapisztolyokat hozott, meg rendes pisztolyokat: volt neki valami hat pisztolya. És az volt az első, hogy az angolok kihirdették, németül meg magyarul is, hogy leadni a fegyvereket, mindent. És sátrat se hozott magával. Mondom neki: „Celtet⁷ azt nem hoztá, ugyi?” Magyarok is használták a celtet, négyen összeszövetkeztek: középpüth volt nyél, kettő az egyik felén feküdt, kettő a másik felén. Hidegben nem nagyon használt, esetleg nyáron volt jó. Én meg a német gázmaszk dobozát teletömtem krumplival, a másikat meg zsírral. Ilyen musti zsírral: barnaszénből csináltak a németek margarint.

Barnaszénből?

Barnaszénből, világos. Már ők azt ettek, barnaszénből, csak lett volna jó sok. Hogy hol vettük a fát, meg a gyufát, azt nem tudom, csak főztünk. Kekszes dobozokban, amiket az angolok eldobáltak: találtunk egy-kettő valamit, amire felakasztottuk, és alágyújtottunk. Jó, de az tudod milyen főzés volt. Mondtam a Lacinak: „Te miért nem főzöl?” „Adjál egy csepp kjumpilevest” – azt mondta selypítve. „Edd meg a rakétapisztolyaidat!” – mondtam neki. „Ne baszakodjál, megdöglök éhen!” Aztán azért adtam neki.

Volt ott hatvanezer hadifogoly Möllben. Az angolok azt tudták valahogyan élelmezni? Hát hol, hát persze hogy nem! Azt mondták rögtön a német tiszték, mikor vittek ki Blankenseeből, hogy valamit vigyünk, mert ottan kaja nem nagyon lesz. De majdnem mindenki valamit főzőcskél. Mi is.

És például víz, az volt?

Volt ottan kanális, elég tiszta volt, de hordtak oda vizet ciszternákkal. Valami tóféle is volt ott, de azt mondták az angolok is, hogy abból „nicht trinken!”, ne igyunk. Azok is gagyogtak németül, majdnem mind, a közkatona is. És nagy latrinák is voltak ásva. Aztán ugye május volt már, éppen ott voltunk, mikor vége volt a háborúnak: te jószágos jó isten, reggelig az a lövöldözés, a rakéták az égbe, ivászat, meg minden. A német tisztéknek meg lógott az orruk. De azért ezredes rang már ottan nem volt, azokat rögtön elkülönítették, az ezredestől vagy alezredestől, valahogy így, csak századosig voltak velünk még. Szomorúak voltak: a katonák még nem is annyira, mert aki megmaradt, azt gondolta, hogy csak megmarad, az angolok csak nem visznek el Szibériába. Az odavalósiakat, akik

közél laktak, hazaengedték egy héten belül. De voltak, akiknek az otthonuk az orosz zónába tartozott, például a Königsbergiek – azok nem is akartak hazamenni. Möllnben valami két hétig voltunk. Aztán átigazoltak minket, nekem is fel volt írva, hogy Jugend Arbeitsdienst, fiatal munkaszolgálatos. Az angolok számba vették, hogy hova, milyen faluba lehet menni, és szétdobálták minket. Tanyákon voltunk: üresek voltak az istállók, egy helyen istállóban aludtunk. Vándoroltunk, egész nyáron nem láttunk angol katonát. Az nem volt hadifogság, az vikendezés lett volna, csak kaja lett volna több.

Möllnben főleg német hadifoglyok voltak?

Persze, nagy részük német volt. Aztán pünkösdvasárnap mondtam a Lacinak: „Menj oda a drótkerítéshez – voltak ezek a drótok, de nem olyan ki tudja milyenek –, vigyél kenyérszákot és menj koldulni!” Teleszedte az övét is, meg az enyémet is. Akik jöttek oda, a nők, hogy nincsenek-e ismerősök vagy rokonok, és mindegyik hozott valamit, és olyan szívesen adták. Kérte, hogy „bitte schön, ein Stück Brot!” vagy „Kochen”, kalácsot, és adtak is. Odaadták, pedig önekik is kevés volt szegényeknek. Sokan még sírtak is ottan nekünk, a hozzátartozóik után, énnekem is a szívem majd megszakadt. Semmit nem tudni, most képzeld el, öt-hat évig nem voltak...

A naplójában azt írta, hogy pünkösd hétfőjén szállították magukat Schwiekuhl községbe. Igen, Schwiekuhlba. Másik nap, mert két nap ünnep volt nekik, azoknak is. Felpakoltunk szépen, tele volt nekem a jó német hátizsák, és gyalog elmentünk Schwiekuhlba.

És mi volt ott?

Dolgozni nem dolgoztunk. Ott egy parasztnál voltunk, de az egész idő alatt fürödtünk, ez a tengerparton volt, ott volt a tenger. A világon semmit nem csináltunk. Celtekben aludtunk, nyár volt azért, de ottan nem volt annyira meleg, közel volt a Dánia, és az már északon van. Akkor futballt szerveztünk, a Szabó hadnagy csizmákban futballozott, még a fia is játszott, a németek ellen. Rengeteg sok állatállomány volt ottan, északon, Schleswig-Holsteinben. Volt úgy, hogy olyan telepések voltak ott, mint itt nálunk, nagy gazdaságok, legelőkkal. Voltak mitőlünk, akik segítettek a parasztnak. Az volt az érdekes, vezetőkes itató vályúcskák már akkor voltak neki, a parasztnak. És a fejés is már kompresszorral ment, képzeld el. Akkor, ezelőtt hatvanhat évvel már. „Gyerekek – mondtam is a többinek –, lássátok, a mi parasztjaink az éjjelt nappal teszik, rabszolgamunkát végeznek, ennek meg már traktora van!” És volt neki valami 50 tehene, az lehetett olyan 50 hektár is. Főleg legelő, de aztán még rozsot és krumplit termesztettek. A szénát télre elraktározták, télen bent voltak az tehének, nyáron meg kint voltak karámkokban. Be voltunk az istállóba meg pajtákba szállásolva, de nekünk nem kellett dolgoznunk. Volt ottan elég munkaerő, még akik megmaradtak németek is, meg mindenféle hadifoglyok. És sok lengyel se akart visszamenni Lengyelországba, nagyon sokan – az oroszok se akartak, de főleg lengyelek akartak maradni.

A naplójában írja, hogy Schwiekuhlból 5 heti koplalás után július 1-én a keleti tenger partjára, Döhnsdorf faluba mentek, a cseh lágérba, és újabb 5 hétig voltak ott. Mit lehet az alatt érteni, hogy cseh lágér?

Különválasztották az anyaországiakat és a felvidékieket: a csehszlovákiai magyarokat a csehszlovákiai németekhez, a szudétanémetekhez csapták – hát ők németek voltak, de beszéltek majdnem mind csehül is. Szudétanémet láger volt az, de úgy mondták, hogy cseh. Ők voltak az atyaúristen. Aztán azokat is hazaengedték. A parancsnok egy százados volt, ő is azt gondolta, hogy úgy lesz, mint a múlt cseh időben, csak aztán a szudétákat kitelepítették, hárommilliót... Aztán Bentfeldbe jutottunk. Ott voltunk, de ott is tengerparton, közel Dániához. Sík vidék volt különben, gabona nem nagyon volt, se kukorica vagy ilyesféle. De rengeteg sok krumpli, az volt. Istállóban lehetett aludni, a gazdának kint voltak a tehenei. Egyszer felszedtük a krumpliját is. A németek lovakkal felszántották, és száradt a krumpli. A paraszt azt gondolta, hogy békeidőben van, az 1930-as években, azt gondolta szegényke. Valahol máshol dolgozott, a szénát gyűjtötte, vagy mit tudom én, aztán ment, hogy valószínűleg meg van száradva a krumpli, nos már nem volt. Olyan aprócska krumplik voltak, és felszedtük mind. Szabódott a paraszt, hogy adjuk ki neki, mert hogy nem fog jutni ültetnivaló. Aztán hívta a szudétanémet csendőröket, és a sátrakból kiforgatták a krumplit. A mi részünket jobban elástunk, és le is volt takarva pokrócokkal: azért itt-ott ezt-azt összeszeddegettünk, főleg ilyen pokrócokat, takarókat. A Vince Lénárt az nem hagyta úgy, mondta, hogy „Gyertek, ne engedjük! A svábok ezelőtt is kitoltak velünk, amikor a fronton voltam. Nem mink akartunk harcolni, ne engedjük!” Húzták ki a krumplit az ő sátrából is, és akkor a Lénárt meg a többiek, a Laci is, még ilyen belevaló gyerekek kirántották a kezükből a lepedőt a krumplival együtt. Volt ott egy olyan két méter széles kanális, és a krumpli belegurigázott a vízbe. Aztán onnan szedtük ki. Mi szétszaladtunk, de a Lénártot elkapták, elítélték és becsukatták egy hétre egy lóistállóba. Aztán hajastól megfőztük a krumplit, tudod milyen jó volt azt enni? Közben a parasztnak megdőglött a lova, és csináltuk lóhúsgulyást. Aztán a Lénártnak is adogattuk be: szétfeszeggettük a vasakat, és az ablakon adtuk be neki a sajkában a gulyást. Mondtam neki: „Lénárt, hát jó volt a lógulyás?” „Aranyosak vagytok – azt mondta –, úgy jóllaktam!” De ő is az utolsót is odaadta volna. Két vagy három éjjel ott aludt, aztán kiengedték. Aztán én azoktól szeptember utolján elváltam.

Miért vált el a többiektől?

Hatalmas nagy kelés volt a jobb combomon, egy olyan nagy csomó, gennyzacskó, nem is tudtam járni, a fázástól, mert az erdőben aludtunk mindig, vagy nem aludtunk. Nem volt ott hideg, de meleg se volt, nyáron se volt ki tudja milyen meleg. Olyan közepes idő, hát mint a balti államokban vagy Dániában, pontosan az az éghajlat: eső volt elég, az volt. Beutaltak a kórházba, az angol autó bevitt engemet egy olyan kis fürdővároskába, Grömitznek hívták, a balti tenger partján, Kieltől nem messze. Egy hotel át volt csinálva kórháznak. Egy hatalmas nagy terem – táncterem lehetett valamikor – tele volt páciensekkel, és volt ottan egy olyan kisebb szoba, ott operáltak engemet, egy férfi meg egy nő, német orvosok. Az volt még az érdekes, amikor elaltattak. De akkor még étterrel, beszórták az orromat és úgy belélegeztem, nem úgy, mint mostan van az altatás. Azt mondta az orvos: „Rechnen bis zehn!”, hogy számoljak tízig. „Ein, zwei, drei, vier, fünf, sechs, sieben, acht, neun...”, már a zehn-t nem tudtam kimondani: kampezs, vége volt, elaludtam. Amikor felkeltem, felkeltettek, pofonvágott az orvos, meg egy csinos nő volt, ilyen nővér féle, és azt mondta, hogy fertig. Hát hol az istenben vagyok? De a lábam egy-

szer csak olyan könnyű volt. Sántítottam azért, de aztán adtak botot. Rögtön észrevették, hogy gagyogok németül. És ha akartam, ha nem, ott csak németül tudtam beszélni, mert se magyarul nem hallottam másfél hónapig, se szlovákul, sehogyan, csak németül. Másfél hónapig tiszta németek között voltam. Már amikor jobban voltam, segítettem a többi betegen: olyan súlyos betegek voltak, meg aztán én mindig segítőkész voltam. Szörnyű volt: volt, akinek egy lába se volt, és volt, akinek egy keze se, le volt neki csonkítva. Voltak ott Poroszországból, Königsbergből is, sajnáltam azokat az embereket, kérdeztem tőlük, hogy „Woher, Kammarad?” Azt mondta, hogy „von Königsberg...”, a másik „von Danzig...”, és akkor már kezdett sírni. Se keze, se lába. Először sántítottam, de aztán már ezeknek még az éjjeliedényt is odavittem, akinek nem volt keze. Szerettek, megszerettek azok is, aztán darabka kenyeret adtak, vagy ezt-azt, amazit.

A többi királyfiaiak hova jutottak?

Elvitték őket Bocholba, egészen a holland határhoz, aztán csak fél évvel később jöttek haza, mint én.

Ott meddig volt, a hotelkórházban?

Valahogy szeptember utolján kerültem oda, és körülbelül egy hónapig ott voltam, aztán elvittek francia vöröskeresztes vonattal Lüdenscheidbe, a Ruhr-vidékre. De nemcsak minket, valahonnan szedtek össze németeket, és elvittek. Lüdenscheid nagyon szép város volt, és nem bombázták. Gyönyörű szép környezetben voltunk. Ott volt a miskolci hadikórház.

Ezt hogy lehet érteni, hogy a miskolci hadikórház?

Kaptak parancsot, és ki kellett menni a kórháznak Németországba, orvosokkal, felszereléssel. Gyönyörű szép fenyves erdő, és az között voltak a kórházépületek. Voltak ott mindenféle emberek, jómadarkák, magyar tiszték, akik még halálra is ítélték honvédeket, és volt még ott egy népbíró is. Ott megbújtak, és haza se akartak jönni. Amikor már elég jól felépültem, bevágódtam konyhamalacnak: edényeket mosogatni vagy krumplit pucolni. Jól ment a dolgom, kaja volt nyakig, és meg is híztam. Jó volt ott, színdarabokat játszottak, misék is voltak, és nyugodtan kijárhattunk a városba is. Adtak egy-két márkát is azért, meg cigarettát. Ivászat is volt ugye, de én még fiatal voltam, nem ittam, a sört se szerettem. De nem is lehetett, olyan savanyú vizecskék voltak a büfében, hogyha ki is mentünk, mert hát mit lehetett csinálni. De ott is volt olyan, hogy nem volt egy keze se neki: magyar katona, mert ott már csak magyar katonák voltak. Egy keze se volt neki, de úgy futballozott, mint a rosszab. Négyen feküdtünk a szobán, és volt közöttünk két SS-katona, azok oroszok ellen harcoltak, ezeket a SS-eket, utoljára a nagy részüket mind az oroszok ellen vetették be. Az egyik magyarországi sváb gyerek volt, egy Pécs melletti faluból, Klein Gyuri, annak az ágyhoz ki volt kötve a lába: bombázás alatt elvitte neki a sarkát, rövidebb volt az egyik lába, és mindig hordtam neki a kaját. A másik egy Munkács környéki sváb volt, Fischer Vilmos, neki a keze volt lelőve, a bal keze volt gipszben, ha jól emlékszem. Mind a ketten svábok voltak, de beszéltek perfekt magyarul. A harmadik az pesti srác volt, olyan idősebb gyerek, egy orvosnak a fia. Az meg széltölte saját magának a sípcsonkját. A combja olyan lapos volt neki, mint a sodródészka. Őrségbe ki volt téve, és így akart kórházba kerülni. Nem bírta azt az őrsé-

get, félt, vagy mit tudom én. Rájöttek, és halálra ítélték, de szerencsére jöttek az angolok és megszállták azt a területet. Beszélt perfekt angolul is, meg németül is. Olyan lükének nézett ki, de jó volt vele menni, mert aztán még koldultunk is: ha kimentünk, akkor valakitől cigarettát kértünk, de énnekem mondjuk nem kellett, mert én nem dohányoztam. És még egy székelly magyar is volt velünk, Tóth Andrásnak hívták, ha jól tudom. Aztán egyszer csak ám beálltak a Studebakerok, kiolvasták a neveket, aztán felsorakoztattak, összepakolni, és megyünk, még nem is mondták, hogy mi lesz. Elvittek minket Soestba, ami olyan sík vidéken volt.

Ez mikor volt, milyen hónapban?

Ez már karácsony előtt volt. Soestban csak valami nem egész két hétig voltam, olyan tíz-tizenkét nap. Már közeledett a tél, ugye, rendes kaszárnyákban voltunk – valamikor Wehrmacht-kaszárnya volt az –, nem barakkokban laktunk már akkor. De ott is, az angoloknál ki lehetett menni, ott nem úgy volt, mint az oroszoknál, nem! Őrség ugyan volt, de nyugodtan kimehettünk, jártunk moziba: általában amerikai filmeket adtak, németek nem voltak, mert azok általában csak propagandafilmekek voltak, és azokat azért nem engedték az angolok játszani, a régi Hitler-filmeket. A Fischerrel és a Gyurival németül szoktunk beszélgetni, hogy még jobban tanuljam meg a nyelvet. Akkor már elég jól beszéltem németül, megértettem az égvilágon mindent. Meccsre is jártunk: az angol katonák fociztak a sárban, mert nem volt hó, csak sár, mert esett az eső. Aztán még a hadifoglyokkal is futballoztak – az angolok nagyon aranyosak voltak. De az amerikaiak is, nem csináltak nagy felhajtást. De ugye ezeket a háborús bűnösöket, azokat a nagy halakat, azokat természetes hogy lefogták rögtön. És aztán mit ad isten, összelálkoztam miskolci katonákkal, akik a háború alatt Királyfán voltak elszállásolva!

Azelőtt is ismerte őket, itt, Királyfán?

Mindent azért nem, hamarabb engemet megismertek. De általában ismertem őket. Magyar katonák, Miskolc és Ózd környékéről. Az egyik, Pista bácsinak hívták, ő ismert engemet legjobban – tizenketten aludtak a Szetyinszky István házánál, én meg hordtam nekik a pálinkát Pallócról. Rögtön mondta, hogy „Józska! Mit keresel itten?” Egy szobában voltak valami tizenhatan, és engemet is oda osztottak be. Karácsony előtt volt olyan két héttel, és felsorakoztattak minket. Azt mondta az angol kapitány – az volt a lágerparancsnok –, hogy tudja, hogy haza akarunk menni, fiatal gyerekek vagyunk, közeleg a karácsony, és otthon szeretnénk lenni, de nincs nekik szállítóeszközük, és legelőször a szövetségeseket kell hazaszállítani. És hozzátette, hogy nem szól semmit, csak annyit, hogy ő is volt német hadifogságban, és megszökött. Gondoltam magamban, akkor ez elég. „Te – azt mondta a Pista bácsi –, mit mondtak?” „Azt mondta, hogy szívesen elengednének haza, de nincs szállítóeszköz, először a szövetségeseket kell szállítani. De azt mondta, hogy ő is volt német fogságban, és megszökött. Értitek akkor? Megszökött.” Nekünk meg se kellett szököni: mikor ott is, Soestban, mentünk ki moziba, a katona az őrségben ott volt a kapunál, de mondta, hogy ok, nyugodtan mehetünk. Aztán már oszloj volt, szétmentünk, és rögtön ahogyan a szobára mentünk, azt mondta a Pista bácsi: „Józska, valamit csináljunk!” Először megnéztem a térképeimet, merre legyen az irány, aztán mondtam nekik, hogy: „Ide hallgassatok, az állomásra ketten gyertek ki, megnézzük, mikor indul vonat, de megjegyzem, nekem kaja nincsen.” „Adunk neked kaját!” –

mondták rögtön. Soest mezőgazdasági terület, síkság volt, ezek meg kosarakat kötöttek, seprüket csináltak a parasztoknak, és kaptak azért kenyeret, szalonnát, sonkát. Láttuk, hogy reggel korán megy a vonat, ekkor és ekkor, irány Frankfurt. Másnap reggel valami húszan jöttek velem, egy szót nem tudtak németül. De én el tudtam igazodni, istenesen, mint a nagy katonatisztnak a bőrtáska az oldalon, térképekkel.

Honnét szerezte azokat a térképeket?

Jaj, hát mennyi térkép volt ott – a repülősöknek ne lett volna? Még a fogságba eséskor, Blankenseen találtam egy csomó finom térképet. Mikor mentünk másnap reggel, semmiféle papírt nem adtak ám, a világon semmit, volt azért őrség, de az is azt mondja, hogy OK. Aztán még segítettek az angol katona felnyomni minket, segített helyet csinálni, mert zsúfolva volt, mondta a civileknek, hogy engedjenek minket. Még a vonat tetején is voltak: ott a vasútnak is óriási vesztesége volt, bombázások által. Aztán mondta a katona, hogy „Wiedersehen!” Azt válaszoltam, hogy „nicht wiedersehen!” Röhögött. De se jegyünk nem volt, se elbocsátó papír, semmi nem volt, csak jöttünk. Megérkeztünk Frankfurtba. A váróterem le volt bombázva, de azért már rendbeszedték, már olyan nyolc hónapja volt, hogy vége lett a háborúnak. „Gyertek ide – mondtam a többieknek –, mostan erre megyünk.” És csak a nagyobbakat mondom: Nürnberg, Regensburg, Passau, Linz és Bécs. Nézem, odajött két civil, és magyarul szólaltak meg. Pesti zsidók voltak, azok már ottan feketéztek, cigarettával, meg mit tudom én mivel, egészen ottan, Frankfurtban. Beszámoltak róla, hogy hetvenezeren voltak ott Pesten, a gettóban, ahol a zsidók voltak – hát azt én is tudtam, hogy a zsidókat összeszedik, és sokat elvittek munkaszolgálatosnak, az aknamezőkre. „Hova, merre akarnak menni?” – kérdezték. Elmondtam, hogy merre: „Nürnberg, Regensburg és Passau, az osztrák határ, aztán ott a nagyobb városok: Linz, Sankt Pölten és Bécs, és onnan már nem messze van.” „Ezt rosszul teszik” – azt mondta. „Hát miért?” „Hát a ruszkek elviszik magukat Szibériába.” „Hát mit ajánl?” Azt mondta, hogy Nürnbergből vagy Regensburgból megy vonat Münchenbe, és hogy a Maria Theresia Strasse 1. alatt van az Ungarische Rotes Kreuz, a Magyar Vöröskereszt, és hogy azok megadják pontosan, hova kell menni és enni is adnak. Volt még valami ennivalóm, amit adtak nekem a kollégák, de már lassan elfogyott, és főleg a főtt étel hiányzik ilyen utazásoknál. Addig voltunk valami húszan, aztán öten vagy hatan maradtunk. A többiek elváltak tőlünk: okoskodtak, azt mondták, hogy „én nem hallgatok a zsidókra, azok feketéző zsidók” – hát jól van, én meg hallgatok rájuk. A Pista bácsi velem maradt. Mondtam nekik, hogy ahogyan ők akarják, hát menjetek. A zsidók azt mondták, hogy rá fognak fizetni, elviszik őket az oroszok Szibériába: „Nem biztos, de elvihetik őket – azt mondta –, attól függ, hogy milyen a parancsnok. De az nagyon veszélyes dolog!” Aztán amikor Frankfurtból Münchenbe mentünk, bizonyos állomásokon tovább állt a vonat, és akkor valami káposztalevest, takarmányrépa-főzeléket vagy ilyesfélét azért adtak, a vöröskeresztes nővérek osztották. Még egy darabka kenyerkét, azt is adtak. Aztán megérkeztünk Münchenbe. Kalauz azért volt a vonaton, de az csak a rendre felügyelt. Németországban akkor nézték a jegyet, amikor mentek ki az utasok a peronon. Minekünk is akarták megnézni, de csináltunk egy kanyart, és gyerünk ki a szétbombázott állomásablakon az utcára. De München nem volt olyan veszélyes, lehetett látni a károk, de már december közepe táján elég jól rendben volt, a romok el voltak taka-

rítva. Aztán meg is találtuk a vöröskeresztet. Jóllaktattak, amilyen kaja volt, olyan volt, de az már jó volt, főtt étel. Adtak igazolást és a vonatra is adtak papírt, hogy menjünk Pockingba – az olyan kis városka nem messze Passautól. Mi karácsonyra akartunk volna hazamenni. Azt mondták, hogy vígan otthon leszünk karácsonyra, és hogy pontosan nem mondják meg, de karácsony előtt Pockingból mennek a szerelvények hazafele. De nemcsak hadifoglyok, civilek is, akik az oroszok elől eljöttek Németországba, így vegyesen. Aztán megérkeztünk Pockingba. Szállást kaptunk, adtak fűtőanyagot, lehetett fűteni. De ott már amerikai őrség is volt. Volt ott egy piac, és ment a nagy feketezés. De dollárral szigorúan tilos volt feketézni, azt nagyon büntették az amerikaiak. Négy lengyelt agyon is löttek: mondták, hogy álljanak meg, és nem álltak meg. Még a gyilkosságot se vették olyan szigorúan. Még a pálinka vagy cigaretta, vagy mit tudom én nem volt olyan veszélyes, de a dollár... De ott még Magyarországról is, meg innen, Csehszlovákiából is voltak szajrézni.

És ott, Pockingban kik voltak a maguk felettesei?

Az amerikaiak átadtak az ottani magyar parancsnokságnak, a foglyok között kineveztek parancsnokokat, és csak néha jöttek minket ellenőrizni. Valami egy hétig voltunk ott: úgy vártuk, hogy mikor lesz a hazamenés, mindennap csak kérdeztünk. Az amerikaiak között volt olyan is, aki magyarul is tudott, kivándorolt magyaroknak a gyereke, megtanították őt is magyarul. Aztán felsorakoztattak minket, mert beállították a vonatot, és mondták, hogy lehet felszállni. A névsor megvolt, mert ott is voltak magyar katonák, parancsnokság, leventék, meg mindenféle kevert nép. Bevagonéroztunk, még most is emlékszem rá, a mi vagonunkban – tehervagon volt – jött húsz amerikai katona. Övéké volt a mozdony utána, akkor még gőzmozdony húzta. Egy amerikai katona beszélt perfekt magyarul, mondta is, hogy magyar származású. Figyelmeztettek, hogy ha Linznél már átlépjük a határt, orosz zónában leszünk, és éjjel egyáltalán nem szabad kinyitni a vagonajtót, mert az oroszok rögtön elkezdnek darizni, vagy hogy nehog elvigyenek az oroszok, mert történt olyan eset is, hogy elvittek embereket. Azt mondták, hogy egyben kell tartani. Aztán adtak nekünk olyan három napra hideg kaját: vaját, konzervet, kekszét, csokoládét, az amerikaiak tele voltak mindennel, nyakig. Három napra adtak kaját, mert három nap alatt Komáromban kellett volna lennünk. Ez volt karácsony előtt valami egy héttel, amikor jött a hosszú szerelvény. De civilek is voltak rajta, fele civil volt, és az amerikai katonák egy vagonnal jöttek velünk. Vigyáztak ránk, egész Dél-Komáromig.

Ezek az amerikai katonák Pockingban direkt arra voltak, hogy vigyék haza a magyarokat?

Persze, de ott jóformán nem is láttunk amerikai katonát, csak akkor, mondom, mikor szabad piac volt, és ment a feketezés. Pockingból volt az elbocsátás Magyarországra. Csehszlovákiába máshonnet bocsátottak el: a kollégák, akikkel együtt mentünk ki, mind Prágán keresztül jöttek haza, Ústí nad Labem, meg ezeken. De Pockingból sok szerelvény jött, több ezren jöttek onnan, az biztos, hogy 40-50 ezer magyar Pockingból jött haza. De sokan ott maradtak, pestiek is. „Minek menjünk haza?” – azt mondták. A vagonunkban volt még egy ezredes is – ezredesi rangban volt, de nem aktív tiszt volt – , a kolozsvári tudományegyetemnek a professzora volt. Feleségével volt ottan, de családtagot nem láttunk. Nekünk nem volt semmi, de őneki félig tele volt szajréval az a kis

vagon – a németeknek nagyobb vagonjaik voltak, mint az amerikaiaknak –, még le se tudtunk ülni. Negyvenen voltunk, és álltunk. És aludni? Csak aludtunk volna, de nem volt helyünk. Még jó, hogy állni tudtunk.

Akkor direkt emberek szállítására volt ez a vonat...

Persze hogy. Minden vonaton volt, aki tudott magyarul is. De azért megjegyzem, a magyar tisztek között is sokan tudtak angolul, és hát németül mindegyik tudott. Az öreg tisztek egytől egyig mind tudtak, főleg az első világháborús tisztek, és franciául is sokan beszéltek. Ilyen törzstiszteknek az előírás volt.

Mikor találkozott először amerikai katonákkal?

Ahogy elhagytuk Frankfurtot, ott még angolok voltak, aztán már Nürnbergben, Münchenben, ott Bajorországban, már ottan angolokat nem láttunk, csak amerikaiakat, az már amerikai zóna volt. De láttam még feketéket is, csak az volt az érdekes, hogy azok csak külön voltak, külön alakulataik voltak a feketéknek. Na és aztán Linz fele jöttünk Bécs felé. Megjöttünk Bécsbe. Úgy volt megbeszélve, hogy Bécsig elhoz az amerikai mozdonyvezető, és aztán hogy hazafele már az oroszok visznek. Az amerikai mozdony az vissza is ment Pockingba, más szerelvénnel, üres vagonokkal. De az oroszok nem adtak mozdonyt. Bécs fel volt osztva, akárcsak Berlin, az is négy részre, és aztán szépen ott álltunk az orosz zónában. Nyolc napig. A világon semmi kaját nem kaptunk, már szikrázott az éhségtől a szemünk. Ezeknek is elfogyott mindjárt, a magyaroknak Soestből, akik nekem is adtak enni. Az amerikaiak, akik velünk maradtak, odaadták az ennivalót a gyerekeknek, mert még bábik is voltak ott. És azoknak odaadták az övüket, így még ők is éheztek.

És miért állt meg ez a vonat?

Lehet, hogy valami állomáson állt valami vonat, le volt foglalva, a jelző nem mutatott, és hát órájuk is vonatkozott a vasúti forgalmi szabályzat. Tele voltak a vasutak, minden tíz percben jöttek az UNRRA-vonatok Bécsbe, élelmiszerral megrakodva, ha azok nem jönnek, Bécsnek a fele elpusztul éhen. Így egy helyen álltunk. Nem volt messze a város: a Bécsi-erdőben voltunk, az öreg nénikék hátukon hordták a fát, a tüzelőanyagot. Nem volt őnekik se semmi, enni se. Bementünk ilyen kocsmafélébe, és kértünk bort, de az nem volt bor. Csak olyan savanykás lötytöt adtak volna, de rossz ízű volt. Vendéglőben is – nem lehetett kaját kapni. Az osztrákok meghaltak volna éhen, főleg a bécsiek, mert a háború az mindent elvitt.

Az alatt a nyolc nap alatt maguk kimehettek a városba, Bécsbe?

Hát lehetett kimenni a városba, mert jelentették a katonák is, hogy nem jön még a mozdony. Volt közöttük parancsnok, hadnagy, vagy milyen rangban volt. Szikratávírójuk is volt nekik, az amerikaiaknak.

És akkor, gondolom, éjjelre bent aludtak a vagonokban.

Jaj, csak aludtunk volna, de hát nem volt helyünk. Aztán az amerikaiaknak vissza kellett volna menni Pockingba, három-négy napon belül, de nyolc nap ott álltunk. Elfogyott nekik is a kaja. Aztán végtére hoztak saját mozdonyt, mozdonyvezetőt is, meg fűtőt. Így

aztán mégiscsak az amerikaiaknak kellett minket hazahozni. Vételeztek még szent Bécsben, azt adtak nekik, és aztán egészen Dél-Komáromig hoztak haza. Hegyeshalomig legalább olyan ötször-hatször megzavartak minket az oroszok. De az amerikaiak lődöztek fel a levegőbe, aztán futás volt ám. Hegyeshalomban megálltunk, és mindenhol a feliratok, plakátok, hogy „Éljen Rákosi elvtárs!”, hirdették a kommunizmust. Azok a zsidók Frankfurtban mondták, hogy van egy új fejes, a Rákosi, hogy most az Pesten a főkolompos. Néztünk: te jó ég, azok a rongyos emberek! A németek azért, akár a vasutas is, szépen fel voltak öltözve, még a háború után is. De ottan – olyan rongyos emberek, piszkosak, koszosak. Te úristen, hát ez a kommunizmus? De a többieket is, rögtön kinézték, hogy mik ezek. Az amerikai parancsnok valamit megbeszél az állomásműfőnökkel, hogy hogyan, miképp, mikor indítsák a vonatot. Aztán Hegyeshalomtól elmentünk Dél-Komáromba, kivagonéroztunk, és bementünk a Monostori erődbe. Ez volt december harmincadikán. Egy éjjelt ott aludtunk. Mozogtak a tetűk a szalmában. Másnap reggel felzavartak minket és felsorakoztattak. Külön csoportokba, legelőször a nyilasok, aztán a csendőrök, katonatisztek, altisztek, az egyszerű honvédek, aztán mi, a levették, és a civilek maradtak utoljára. Az egyik, Vörös János katona azt kérdezte, hogy hova valósiak vagyunk, és hogy adjunk valami igazolást. Az amerikaiak Pockingban mindenkinek adtak elbocsátó papírt, németül meg angolul volt ráírva, de magyarul nem. Mondtuk, hogy felvidékiek vagyunk. Azt mondta, hogy kiönteni mindent a hátizsákából! „Hát kétezer kilométerről jöttünk” – mondtam neki. „Hallgass, az anyád istenit! Úgy orron váglak, hogy az eget nagybögőnek nézed, hogyha pofázni fogsz!” Mondták, hogy a szlovákok úgyis elveszik. Ki kellett önteni, az égvilágon mindent: gyönyörű selyemterítők, volt talán kettő is, asztalterítő, és a bőrruhát is, a pilóta-bőrruhát. Azt is elvették. A kezeslábas ördögbőrruha volt rajtam, az nem bőrből volt, hanem erős vászon volt, jobban olyan posztóféle, de olyan kemény, ördögbőrnek mondtuk valamikor. Jó meleg sapkám is volt, meg szűrscizmáim, azok maradtak meg. Üres hátizsákkal jöttem haza, a világon semmi, még darabka kenyérem se maradt. Adtak papírt, hogy Magyarország területére el vagyok bocsátva mint polgári menekült. „Hát miért polgári menekültek? – kérdeztem tőle. – Engemet elvittek!” Hát nem csak engemet, mindenkit. Azt mondta, hogy „ne izélj, te taknyos”, meg így meg úgy, tűnjünk el, és örüljünk, hogy elengednek. Kérdeztem, hogy hát hova, a nagykövetségre menjek? Azt mondta, hogy oda, hogy ott kérjünk útlevelet. De mocskos alak volt, főleg az az egyik. A többi az csak figyelt, de valószínű, hogy osztottak a szajréban, amit elvettek tőlünk. Még a vonatban összetalálkoztam egy csallóközi gyerekekkel.

Hogy hívták őt?

Azt már nem tudom, mert az csak Pockingban csatlakozott hozzánk. Mondom neki „Ide hallgass, nem megyünk Pestre. Ki tudja, mikor kerülünk haza. Minél hamarabb, legalább újévre legyünk otthon. Gyerünk, megyünk ki a Duna-partra, valami híd csak van, vagy pontonhíd.” Mentünk is, és a rendőrség előtt a sok nép, civil, idevalósiak, felvidékiek is ugye, legnagyobb részük valami papírokért állt ottan. Látták, hogy jövünk. Kérdeztük, hogy mi van a híddal? Azt mondta, hogy szétszedték, a ruszkiak viszik a hadisarcot: mindennap szétszedték a pontonhidat, hogy a hajókkal lehessen járni – hozták a berendezéseket, osztrákoktól, Németországból. Kérdeztem, hogy akkor hogyan jutunk át? „Az oroszok hordanak át motorcsónakkal, de vagy pálinka kell nekik, vagy

cigaretta. Nektek van valami?” „Nincs az égvilágon semmi, még csak egy darab kenyeret se hagytak a katonák.” „Ezek úgy csinálnak, nem csak teveleték” – mert rögtön letegeztek. Idősebbek voltak, de olyan halkán beszéltek, mert mindenféle besúgók voltak. „Hát – azt mondta –, hogyha jószívú az orosz, akkor lehet, hogy átvizsz.” „Gyere – mondtam a kollégámnak –, mindegy.” A ponton át volt csinálva motorcsónaknak, és éppen ki volt kötve. Elöl ült a ruszki, a motor mellett, a másik meg egy nagy zsákba szedte a szajrét a civilektől. Oroszul nem tudtam, szlovákul se, a csallóközi gyerek még annyit se, mint én. Odaértünk, és az orosz azt mondta, hogy adjak neki valamit. Németül mondtam, hogy „Ich habe nichts.” Csak megértette – azt mondta, hogy „nicsevó”, hogy ő nem enged a csónakra. Mondom a gyerekeknek, úgy viccből: „Tudsz úszni?” Mondjuk, nem volt befagyva még a Duna, mert olyan gyöngébb tél volt, de hát jó hideg víz volt. „Belevágódok a csónakba – mondtam neki, –, te meg énrám, de bele ne essél a vízbe, mert beledöglesz!” Így középen volt hely, valami harmincan belefértek, háttal ültek az oldalának, egymással szemben. Még jött egypár civil nő is, odaadták az orosznak a pálinkát. És mikor már azt mondta, hogy davaj – azt már értettem, mert végig az volt, hogy davaj –, jelt adott, hogy mennek a másik felére, beleugrottam.

Hogyan ugrott bele, a partról?

Nem, ottan nem volt part, olyan betonlapok le voltak rakva, kikötő volt ottan, és a mi felünkön is ugyanúgy meg volt csinálva. Mondta a ruszki a magáét, amikor elhagytuk a partot. Hát csak kitesznek, gondoltam magamban. Aztán az volt a vége, hogy engemet is jól seggbe rúgott az orosz, és a csallóközit is. Aztán még meg is köszöntem neki németül, hogy „Danke schön!” Három szlovák katona volt a túlparton. Kérdezték, hogy honnan jövünk. Mondtam, hogy nem tudunk szlovákul. Az egyik, mit ad isten, megszólalt magyarul. „Hát üres a hátizsák?” Elmondtam, hogy elvettek tőlem mindent. „Azok a mocskok a? Azok mást nem tudnak csinálni, csak lopni!” – azt mondta. Aztán lefordította szlovákra, és a másik kettő is mérgeledött, szakramentomozott, de magyarul káromkodtak. Aztán kigyalogoltunk az állomásra, keresztül Komáromon. Mire odaértünk, kezdett sötétedni. Bementünk a váróterembe, fél hét volt, nézem a vonatokat: „Neked fél nyolckor megy a vonat...” mondom a csallóközinek. „Te jó isten, nekem meg fél tízkor! Hisz már akkor nem fog menni Pozsonyba Újvárból.” Úgy is volt, elbúcsúztam a gyerektől, ment a csallóközi vonatra: Orient Expressnek hívták azt, talán most is annak hívják, ha működik még. Elbúcsúztunk, mondtam neki, hogy szerencsés utat. Magam maradtam. Te jósgos isten. Szilveszter napján. Szikrázott az éhségtől a szemem. Senki nem adott egy darabka ennivalót, csak egy morzsa lett volna legalább. Fél tízkor bejött a vonat, és nagy hahotával felszálltam. Olyan halványan égett a lámpa, sötét, homályos volt. Egy alak volt ott összehúzódva. „Jó estét kívánok – mondtam –, pontosan indul ez a vonat?” „Ne kiabálj magyarul! – azt mondta. – Mert jönnek a partizánok, kidobnak!” Micsoda?! Leültem melléje, és Újvárig elmondtam, hogy mi a helyzet nagyjából. Aztán megérkeztem Újvárba: szétbombázták rendesen. Tudtam róla, mert Pesten voltam, amikor bombázták, 1944. október hatodikán. Aztán még februárban is bombázták. A pullmankocsi az állomásnak a tetejében volt, oda felvágta a bomba. Sokáig ott volt, de már mikor jöttem haza, akkor már nem. Már fabarakkok voltak, fabódék, hirtelen fel voltak állítva. Odamentem, és néztem a menetrendet, hogy mikor megy a vonat. Nézem, fél ötkor reggel – te jósgos jóisten! Hát mit fogok én itten csinálni?

Bejött a vasutas, tett a kályhába, jól megrakta kőszénnel, így legalább meleg volt. Természetesen tudtunk ott magyarul, kérdeztem tőle, hogy hamarabb nem megy-e vonat. „Ez csak, fiam, fél ötör meg. Nem te vagy az első, aki jön Németországból. Minden este többen is vannak, most éppen csak te vagy magad.” Hát mit fogok csinálni? Járkáltam összevissza. Olyan tizenegy óra felé befutott két szlovák katona. Kenyérzsák meg puska volt nekik, mind a kettőnek. Leültek a padra, egymással szembe, az egyik elővette a kenyérzsákot, elővett egy egész kenyeret, és talán egy kiló is volt az a szalonna, amit kivett. Levágott egy jó darab kenyeret, egy jó darab szalonnát, a kollégájának, és magának is. Leültem én is melléjük, és csak néztem. „Čo pozeráš?”, kérdezte, hogy mit nézek. Ugye szlovákul mondta, és mondtam neki magyarul, hogy nem értem. És hát mit ad isten, az is beszélt magyarul! „Hát magyarul csak tudsz?” Elmondtam neki, hogy mi és hogyan. Aztán megkérdezte, hogy nem vagyok-e éhes. „Mi??! Már nyolc napig jóformán semmit nem ettem!” Még a morzsa is elfogyott. „Na hát akkor éhes vagy, ugyi?” „Hát bizony, éhes vagyok!” Levágott rögtön fél kenyeret, és kérdezte, hogy le karajozza-e. „Hát egészbe nem fogom enni...” – így aztán lekarajozta, és szalonnát is vágott, hát ne hazudjak, de minimum olyan harminc deka volt: jó magas szalonna, az volt a hentesnek a dísze. Gyönyörködtek, hogy hogyan zabálok, mert nem ettem, hanem zabáltam! „Nagyon szépen köszönöm – mondtam neki –, mondja meg a kollégájának is, hogy nagyon hálás vagyok!” De kollégája is értett magyarul, még ráadásra. Aztán kapták magukat, kezet fogtak velem és elmentek. Akkor fél ötör jött a vonat, Sellye az Újvártól harmincöt kilométerre van, és egy óráig döcögött hazafelé. Olyan fél hat után volt körülbelül Sellyén. Repültem haza, akkor még a köves országút volt. Mikor Királyfára értem, olyan hat óra lehetett – azt tudom, hogy hat óra volt a vekerórán, mikor beugortam a kapun. Bezörgettem. „Jancsi, kelj fel, jönnek az oroszok!” De ám nem oroszok voltak, hanem én voltam ott. Az apám kiugrott, ingben és gatyában: „Vilma! Itt van a Józsi!” Az anyám is alig tudta, hogyan repüljön ki a szobából, szegény asszonyka, még a föld is legyen könnyű neki, olyan jó anyám volt. Az volt a szokás nálunk szilveszterkor, hogy fonott kalácsot olyan kockára összeaprítottuk, leöntöttük forró vízzel, túróval vagy mákkal, és jól megcukroztuk. És bableves vagy borsóleves volt. „De tálba adjon nekem, mamám” – mondtam. És adott egy tállal, és belapatyoltam. Aludni nem aludtunk már ki tudja mióta, vonattal jöttünk és a tetőn, így aztán lefeküdtem. Tíz percig nem aludtam – hogy hogyan tudták meg, nem tudom –, ott volt mindenkinél az anyja, akikkel katona voltam. Egytől egyig ott voltak, már akinek volt anyja, és kérdezték, hogy merre vannak a többiek? „Élnek mind, de mi elváltunk, még szeptember huszadikán...” Aztán kilencen egyszerre jöttek haza, de csak fél évvel énutánam, aratásra. De hiába írtak haza, én is írtam haza többször, nem kapták meg a levelet.

(Kőrös Zoltán)